

UNIVERSITATEA “BABEȘ-BOLYAI” CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE GEOGRAFIE
ȘCOALA DOCTORALĂ DE GEOGRAFIE

TEZĂ DE DOCTORAT
TURISMUL RELIGIOS ȘI DE PELERINAJ ÎN MARAMUREȘ
REZUMAT

Conducători științifici,

Prof. univ. dr. Nicolae CIANGĂ

Prof. univ. dr. Ștefan DEZSI

Doctorand,
Valeriu-Mircea VANA

Cluj Napoca, 2021

CUPRINS

1. ASPECTE INTRODUCATIVE	7
1.1. Motivația alegerii temei	7
1.2. Structura lucrării de cercetare	18
2. FUNDAMENTARE TEORETICĂ, CONCEPTUALĂ ȘI METODOLOGICĂ	21
2.1. Terminologie specifică	21
2.2. Ciclul de viață al turismului religios și de pelerinaj	26
2.3. Metodologie	41
3. ORIGINEA ȘI EVOLUȚIA TURISMULUI RELIGIOS ȘI DE PELERINAJ	45
3.1. Abordare teologică a pelerinajului	45
3.2. Istoria turismului religios și a pelerinajelor	53
3.3. Turismul religios și pelerinajele în România	58
3.4. Maramureș-Inima credinței, religiei, vatră de cultură și spiritualitate	64
4. FONDUL TURISTIC DE SUSȚINERE A TURISMULUI RELIGIOS ȘI DE PELERINAJ	76
4.1. Resursele turistice naturale sacrale	77
4.2. Patrimoniul turistic antropoc sacral	88
4.3. Patrimoniul valorificat de turismul religios și de pelerinaj în Maramureș	94
4.4. Maramureșul – Țara civilizației lemnului	102
4.5. Bisericile de lemn – Lemnul viu transmite viață	109
4.6. Elemente specifice: arhitectura, pictura, cultul	116
4.7. Hramuri, procesiuni și pelerinaje în Maramureș	129
4.8. Baza materială turistică religioasă	133
5. STADIUL ACTUAL AL VALORIFICĂRII OFERTEI TURISTICE PENTRU TURISMUL RELIGIOS ȘI DE PELERINAJ	141
5.1. Circulația turistică	141
5.2. Formele turismului religios	145
5.3. Evaluare, amenajare, valorificare și dezvoltare turistică	152
5.4. Analiză cantitativ-calitativă, omul-axis mundi	156
5.5. Trăirile pelerinilor și turiștilor religioși	162

6. PEISAJELE SACRALE ÎN MARAMUREȘ	168
6.1. Peisaj ritualic	169
6.2. Peisaj sepulcral	173
6.3. Peisaje sacrale temporare	174
7. MODELE PRACTICE ÎN TURISMUL RELIGIOS ȘI DE PELERINAJ	178
7.1. Agenție de turism/agenție de pelerinaje	178
7.2. Proiecte turistice implementate	181
7.3. Pelerinaje în și din Maramureș	187
7.4. Pelerinaje și turism religios în vreme de pandemie	204
CONCLUZII	208
Anexe	217
Bibliografie	220

1. ASPECTE INTRODUCTIVE

1.1. Motivația alegerii temei

Tema aleasă este generoasă, complexă și profundă în același timp. Această temă actuală a turismului religios a fost foarte mult studiată, este plină de har, creatoare, îmbină activitatea trupului cu a inimii și cu a sufletului. Când am propus această temă, m-am gândit la dubla mea specializare de geograf și teolog. Teolog fiind, nu cel care studiază teologie, ci cel care vorbește cu Dumnezeu, cel care se roagă, iar în completarea lui poate veni și geograful, cel care a studiat geografia sau turismul, cel care trăiește acest domeniu în profunzime.

Consider fenomenul turistic religios și de pelerinaj unul foarte complex. Sunt foarte multe studii în domeniu, la nivel internațional, dar, la nivel național, fenomenul este mai puțin dezbătut. Partea de contribuție proprie din capitolele de mai jos se referă la analiza complexă a turismului religios și de pelerinaj, identificarea punctelor tari, și a oportunităților de dezvoltare pentru a crea produse turistice personalizate, prietenoase cu mediul pentru dezvoltare durabilă și integrarea acestora în strategii și concepte la nivel local, județean, național și internațional. Studiile practice din teren, experiența proprie, observația în mijlocul fenomenului turistic, cunoașterea experiențelor turiștilor și pelerinilor sunt factori- cheie în creionarea direcțiilor, în conceperea, promovarea și derularea de programe și pachete turistice personalizate ale turismului religios și de pelerinaj în Maramureș.

Facem o distincție clară între turism, turism religios și pelerinaj. Sunt de acord cu studiile din domeniu, care susțin că distanța dintre turismul religios și de pelerinaj s-a estompat, a scăzut foarte mult, dar nu sunt de acord, nu voi accepta și nu voi folosi termenul de pelerinaj laic! Atunci când componenta spirituală dispare, acesta se numește turism.

Pelerinajul, pe lângă serviciile turistice de specialitate realizate într-un cadru specific, are și componenta duhovnicească sau spirituală într-o mai mică sau mai mare măsură, prin conștientizarea prezenței divinului, supranaturalului.

Pe parcursul unui program turistic religios sau de pelerinaj, turistul religios sau pelerinul, poate să exprime procentul cât a fost turism și cât a fost pelerinaj sau alte tipuri de turism, în funcție de trăiri, sentimente și experiențe. Pelerinajul nu exclude îmbinarea cu anumite tipuri de turism pe lângă cel religios care vine în completare cum ar fi: vizitarea unor obiective culturale, anumite activități recreaționale, cumpărături de suveniruri/amintiri care aduc plus valoare, în conformitate cu tematica.

Maramureșul este un ținut binecuvântat de Dumnezeu, situat la granița de nord a României, cu oameni harnici și darnici, credincioși și religioși care păstrează cu sfințenie tradițiile și obiceiurile, care pun pe primul loc relația cu Dumnezeu și cu aproapele.

Turismul religios și de pelerinaj în Maramureș și în România este foarte dezvoltat din anumite puncte de vedere. S-au creat anumite mecanisme de promovare și dezvoltare, programe la nivel național/regional/județean prin care să fie oferite servicii de calitate într-un mod profesionist, sistematic și foarte bine organizat, iar accesarea fondurilor europene constituie o modalitate la îndemână, pentru a atrage resurse în teritoriu și ne propunem ca pe parcursul lucrării să venim cu răspunsuri și direcții concrete.

Turismul religios și de pelerinaj deține în Maramureș un patrimoniu natural și antropic de excepție. Bisericile de lemn sunt mărturia cea mai consistentă a prezenței divinității în comunitățile locale, tradițiile și obiceiurile specifice precum și pelerinajele la mănăstiri și biserici. În cadrul lucrării vom prezenta, conform datelor statistice și a studiilor din teren, patrimoniul natural și antropic, material și imaterial, infrastructura turistică, circulația turistică, precum și experiențele celor care au practicat aceste forme și tipuri de turism. Credem că ființa umană este punctul central al creației și actantul principal al oricărui demers turistic, fie el religios sau laic, iar turismul religios și de pelerinaj, vom demonstra că s-a dezvoltat de la obiect la subiect.

Fig 1. Localizarea județului Maramureș

Experiența personală în conceperea, derularea și dezvoltarea pelerinajelor și turismului este una ziditoare și mântuitoare. Răspunsul la întrebarea de ce turist,

pelerin, ghid este acela că mă face fericit, descoperind locuri și oameni îl descoperim pe Dumnezeu.

Fig. 2. Ghidaj în Ierusalim punct de belvedere de pe muntele Măslinilor

Legătura turism-turist-ghid de turism are, pe lângă latura profesională, latura umană, de a face totul cu drag și pasiune, cu iubire și dărnicie și atunci rezultatele sunt pe măsură din punct de vedere uman. Iar când ajungem pe cel mai înalt munte să nu ne uităm în jos, să privim spre linia orizontului, pentru a vedea cât de departe suntem de cea mai înaltă culme.

În pelerinaj nu doar emoționezi, ci ești emoționat și tu la rândul tău de poveștile de viață, de credința puternică, de forța și de puterea lăuntrică a oamenilor. Când avem o cruce mai grea să ținem minte că avem o credință puternică și mult curaj. Cuvintele pot să zidească sau să ucidă, un sfat pe care noi îl dăm, unii pelerini îl preiau și se întorc acasă și îl iau ca și regulă, deci trebuie să fim cu foarte mare luare aminte, să fim foarte atenți.

Fericit cel ce poate spune: și eu am fost în Maramureș!

1.2. Structura lucrării de cercetare

Teza de doctorat cu titlul ***Turismul religios și de pelerinaj în Maramureș*** este structurată în 7 capitole. Acestea ne prezintă evoluția turismului religios și de pelerinaj, în timp și spațiu, de la nivelul Mondial, la arealul nostru de studiu, Maramureșul.

Rezultatele și concluziile studiului prezentate sistematic, reprezintă ani de *ora et labora*, în care am îmbinat munca cu rugăciunea, pregătirea teoretică cu experiența practică pentru a aduce bucurie și pentru ca pelerinul sau turistul să poată experimenta servicii de calitate, să existe mecanisme care pot fi repetate. Punctul culminat a fost în februarie 2020

când am organizat primul pelerinaj duhovnicesc în Țara Sfântă în calitate de manager agenție de pelerinaje, agent de turism, coordonator de grup și ghid. Dăm slavă lui Dumnezeu pentru toate darurile primite, dacă ceva nu am făcut bine, ne pare rău, nu aceasta am vrut să facem, dacă lucrurile au ieșit așa și așa, atât am putut să facem, iar dacă am făcut ceva bine, aceasta am vrut să facem.

Pace și bucurie!

2. FUNDAMENTARE TEORETICĂ, CONCEPTUALĂ ȘI METODOLOGICĂ

2.1. Terminologie specifică

Termenii cheie care vor fi folosiți pe parcursul lucrării: *pelerinaj, pelerin, turism religios, turism, religie, credință, divinitate, om, teologie, geografie, experiență*. Pe lângă explicațiile din dicționar voi explica ceea ce se înțelege printre actorii implicați în turismul religios și de pelerinaj, dar și printre pelerini și turiști.

Termenului de pelerinaj, atât în dicționare cât și în literatura de specialitate, i se poate nuanța sensul. Pelerinajul este o călătorie, derulată într-un anumit loc, la o distanță mai mică sau mai mare, în care se experimentează anumite trăiri și se consumă anumite servicii turistice, decizia pelerinajului fiind una de ordin duhovnicesc, neexistând un pelerinaj laic.

Pelerinul este omul/ființa care realizează o călătorie inițiativă, având anumite scopuri bine stabilite. Pelerinul înalță rugăciune de mulțumire sau de cerere, dorește participarea la o anumită slujbă, să se închine la sfinte moaște sau la icoane făcătoare de minuni, o discuție cu un duhovnic îmbunătățit; acesta caută mântuirea, binele și frumosul, așa cum îl percepe.

Turismul este un fenomen foarte complex al zilelor noastre, prin care turiștii, în afara locului de reședință, consumă anumite servicii turistice, remunerate, organizate independent sau de către o agenție de turism. Tipul și forma de turism o alege fiecare turist după bunul plac sau dintre tipurile și formele care i se potrivesc, pe care le agreează sau pe care și le dorește. Turismul religios și de pelerinaj face parte din turismul cultural, dar am putea spune că este un tip separat, deoarece în cadrul unui pachet turistic religios se vizitează în general biserici și mănăstiri, icoane făcătoare de minuni, sfinte moaște, morminte ale sfinților, un loc binecuvântat, au loc discuții cu duhovnici, participarea la o slujbă anume, participarea la hramuri. Acestea pot să aibă loc doar cu trăirea unor emoții, sentimente, minuni. Fără implicarea duhovnicească și a lui Dumnezeu, un pelerinaj se transformă în turism, starea fiind

necesar să se păstreze înainte, în timpul și după derularea programului, fiecare participant putând să-și facă propria analiză.

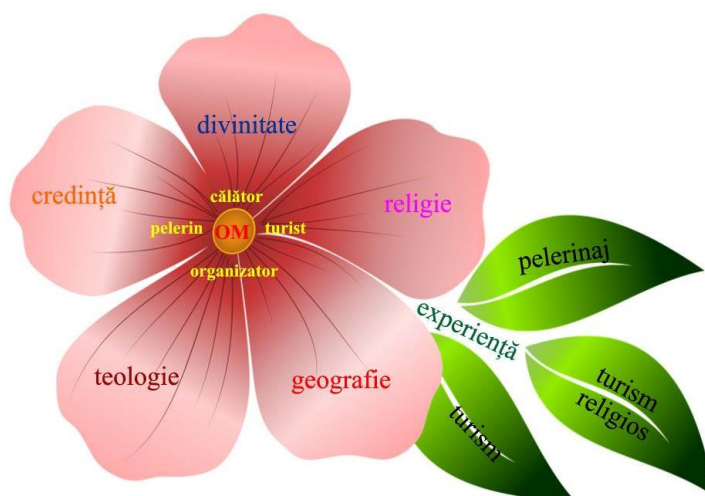

Fig.3. Termenii cheie ai lucrării

Studiul relației și creației cu Dumnezeu. Vom aprofunda ceea ce Dumnezeu a creat, cununa creației omul, precum și ceea ce omul face în raport cu Dumnezeu și evoluția darului primit.

Pelerinajul sau turismul religios se derulează într-un spațiu geografic sacralizat prin prezența lui Dumnezeu și a teologiei, subiectul central este ființa umană, cununa creației care își exprimă credința și religiozitatea, trăind o experiență de neuitat și consumând anumite servicii turistice, componente ale fenomenului turistic.

Trăirile, emoțiile pozitive pot să transforme un circuit turistic sau un program religios în pelerinaj și invers, în funcție de toate componentele implicate. Relația interumană dintre turist sau pelerin și ghid este componenta care poate contribui la această trecere, care poate să fie parțială sau în întregime, în funcție de percepții, de trăiri și de efectele asupra participanților.

2.2. Ciclul de viață al turismului religios și de pelerinaj

Credința, religia, legătura omului cu Dumnezeu din cele mai vechi timpuri până în prezent a trecut prin atât de multe forme de manifestare. Ar fi destul de greu de abordat toate. Călătoria, turismul, pelerinajul au fost, sunt și vor fi într-un continuu proces de dezvoltare. În

cele ce urmează, din nenumăratele surse bibliografice vom face un scurt rezumat al ideilor și concepțiilor turismului religios și de pelerinaj, existente în lumea științifică și care stau la baza prezentului studiu.

În cadrul prezentei tezei voi aplica atât cunoștințele în domeniul geografiei și a turismului, cât și cunoștințele din domeniul teologiei dobândite pe parcursul anilor de studiu, precum și experiența practică de trei ani de zile de când sunt hirotonit în treapta diaconiei.

Toți pelerinii împărtășesc trăsătura căutării sinelui, ceva duhovnicesc, religios, deosebit care te cheamă la un moment dat undeva.

În zilele noastre, turiștii, pelerinii, localnicii și toți actorii implicați în fenomen, utilizează aceleași resurse: transport, infrastructură, spații de parcare, toalete, serviciile turistice, bancomat, aflate în jurul obiectivelor.

Granițele dintre turism, turism religios și pelerinaj sunt foarte mici, dar nu există pelerinaj profan.

Modelului ciclului de viață al turismului religios și de pelerinaj are un rol major în toate religiile lumii ca o călătorie rezultată din cauze religioase, externe, într-un loc sfânt și interioare, în scopuri spirituale, duhovnicești și descoperirea interioară. Cele patru etape ale acestui model sunt **(1) introducere, (2) creștere, (3) maturitate, și (4) întinerire/înflorire sau declin.**

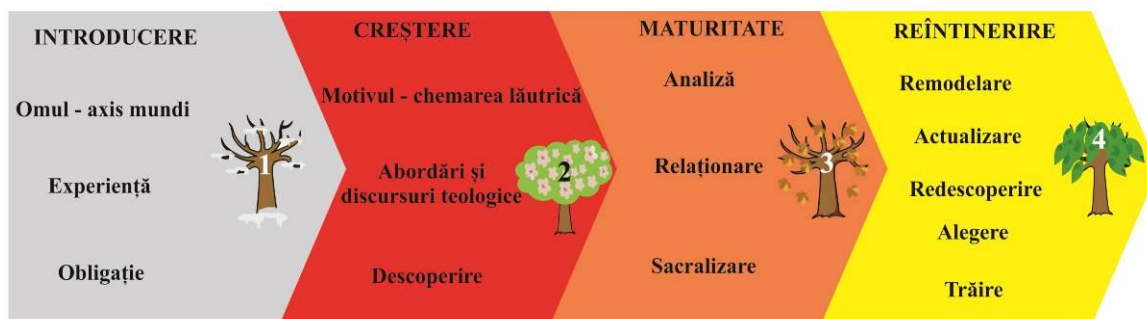

Fig. 4. Turismul religios și de pelerinaj –Ciclul de viață

Conceptele sunt implicate într-un proces de schimbare și actualizare, adaptându-se prin eforturi la mediul în schimbare. Turismul religios și de pelerinaj este în etapa de înflorire, ceea ce înseamnă că își păstrează trăsăturile sale religioase, care sunt baza identității sale originale ca tip distinct de turism, dar cu un mesaj actualizat, cu o nouă abordare în partea de derulare. Se păstrează conceptul dar se dezvoltă serviciile.

Turistul nu poate fi descris ca un „tip general” există cinci principale moduri de experiență turistică **ca recreaționale, diversive, experiențiale, experimentale și existențiale.**

Motivul principal al pelerinajului, pe lângă scopul de recreere și diversiv, este chemarea divinității, o cerere personală, îndeplinirea unui legământ. Cererile sunt de multe ori simple și concrete: pentru sănătatea fizică sau sufletească, pentru ajutor în căsătorie, în dobândirea de copii.

Detaliind direcția călătoriei din punct de vedere simbolic, intrăm puțin în partea de componentă spirituală dar și de abordare. Într-adevăr, chiar dacă merg foarte departe ca și distanță pelerinii doresc să se descopere, să înțeleagă ceva ce au experimentat, au simțit, vor să-și descopere propriul eu, nu merg spre necunoscut.

Pelerinajul are nevoie de un spațiu, un timp sacru și de prezența divinului în acțiunile întreprinse, se merge la un loc sfințit și sfințitor într-un timp sacru, timpul avut să îl transformăm din cronos în kairos.

Atracțiile turistice religioase sunt descoperite la adevărata lor importanță, pelerinajele fiind strâns legate de acestea, atingând punctul culminant din punct de vedere al dezvoltării, dar pelerinajul rămânând o activitate personalizată, în care accentul cade pe cununa creației, omul și pe atingerea punctului culminant, pe partea duhovnicească, ziditoare și mântuitoare.

Atât pelerinii, cât și turiștii în unele programe caută să experimenteze o anumită stare, să se întâmple o schimbare în viața lor, poate chiar a direcției după momentul de răscruce, care trece peste puterea rațiunii și se înțelege cu inima.

Pelerinajul se află acum în perioada de reîntinerire, remodelare, dar își păstrează atributele unice, religioase. El are identitatea proprie, etape clare, și motivații precise precum căutarea interioară, descoperirea Lui Dumnezeu care este imaterial.

Conceptele se schimbă în timp, modelul ciclului de viață ne ajută să înțelegem mai bine schimbările care au avut loc, dar cu toate acestea, motivele, etapele, activitățile și profunzimea, actualizate bineînțeles la anul 2021, trebuie păstrate cu sfințenie.

În concluzie, fiecare cercetător are propria abordare, prezentând aspecte diferite ale fenomenului, trecute prin filtrul propriilor idei, abordări, metodologii și prin experiența proprie, de aceea este atât de des studiat și abordat, pentru că este atât de complex, iar subiectul nu va fi niciodată finalizat. Motivele pelerinajului rămân cele tradiționale, nu-i eliminăm pe om și pe Dumnezeu din ecuație, punând la dispoziție toate studiile, toată infrastructura și toate tipurile de servicii, pentru a fi mai bine ca înainte.

Am analizat transformările și schimbările apărute de-a lungul timpului, direcțiile de dezvoltare fiind cele firești. Cineva care derulează un pelerinaj, nu intră într-un acvariu de acum 2000 de ani, ci trăiește acele momente, preluând părțile bune și sănătoase din evoluția omenirii, evoluția prin credință, religie și legea morală.

Pentru ca un pelerinaj să fie complet, trebuie să parcurgă următoarele etape: pregătirea, drumul, derularea, punctul culminat-sărbătoarea, drumul de întoarcere și pelerinajul de după pelerinaj. Indiferent de postura din care s-a plecat: turist, turist religios, pelerin, se poate analiza dacă a existat o schimbare involuntară sau voluntară, una observată sau neobservată. Ca indicatori asupra efectului, pot fi considerați timpul, intensitatea, împlinirea.

Este foarte clar și bine înțeles faptul, confirmat de mai mulți cercetători: un vizitator poate avea experiențe diferite, și poate trece de la una la alta. Experiența, starea mentală și spirituală a vizitatorului poate fi schimbată în timp, la fel și intensitatea în funcție de anumite caracteristici

Trecerea de la obiect la subiect este unul din rezultatele evoluției. Dacă în trecut accentul cădea pe călătoria în sine pe ritualul săvârșit, acum atenția s-a mutat dinspre subiect spre ființa umană și relația acesteia cu divinitatea. Subiectul trebuie să cunoască, să trăiască, să experimenteze, iar aceasta să aibă efecte asupra trupului și sufletului său, provocându-i o stare de bine, precum și studiul asupra efectelor, dar și cum a perceput experiența.

Locul sacru specific turismului religios și pelerinajelor poate fi ierarhizat. Tipurile de peisaje religioase, mărimea, precum și ancorarea în istoria omenirii, toate acestea desfășurându-se într-un **timp sacru**.

Motivele care determină vizitatorul să aleagă un pelerinaj sunt foarte variate, de la curiozitate la căutarea sensului vieții, de la împlinirea unei făgăduințe, la înălțarea unei rugăciuni sau îndeplinirea unei minuni.

Geografia turismului religios și de pelerinaj este într-o continuă evoluție. Teoria și tehnologia avansează într-o alăturare cu simplitatea și firescul acțiunilor religioase și împreună cu complexitatea și profunzimea obiectivelor religioase. Acestea îl alătură pe om lui Dumnezeu, iar în timpul pelerinajului chipul din om ajunge la asemănare, darul se întoarce la dăruitor, acasă.

2.3. Metodologie

Teza de doctorat cu titlul **Turismul religios și de pelerinaj în Maramureș** este un proiect foarte important pentru mine. Sunt mulți ani de studiu, este încununarea activității mele științifice. În paginile acestei teze am sintetizat partea științifică, dar am prezentat și posibilitatea de aplicare a acesteia în dezvoltarea turismului religios și de pelerinaj din Maramureș. Proiectul urmează următoarele **etapa de concepere – elaborare** (tehnic/științific + management) și **etapă de derulare** (tehnic/științific + management).

Componenta tehnică/științifică include acele părți ale proiectului care aparțin unui anumit domeniu de activitate, iar în cadrul prezentei teze am îmbinat cunoștințele teoretice și experiența practică din cele două domenii pe care le-am studiat: geografie-turism și teologie, aplicând anumite concepte, principii, reguli, activități, metode, tehnici, procedee și procese, studii de caz, bine manageriate - **Managementul este știința și arta de a conduce.**

Orice proiect trebuie să aibă un titlu, un scop și un obiectiv general foarte bine stabilit. Am început cursurile în cadrul școlii doctorale, în primul rând dorind să mă autodepășesc, să nu mă depărtez de domeniu, să aprofundez cunoștințele acumulate. Cu trecerea timpului, studiind, am descoperit foarte multe posibilități de dezvoltare a turismului religios și de pelerinaj, iar în această lucrare o să transpun stadiul actual al turismului religios și de pelerinaj din Maramureș, o să aduc proiecte și direcții noi din experiența practică, contribuind la dezvoltarea durabilă a turismului religios și de pelerinaj din Maramureș, făcând ca pe unde am trecut să fie mai bine ca înainte.

După stabilirea obiectivului principal, am fixat obiectivele specifice, derivate, fiecare capitol fiind câte un obiectiv. Pentru atingerea acestora avem o strategie foarte bine definită, care consumă resurse și trebuie depășiți toți factorii de risc. Proiectul a fost planificat, executat, controlat și finalizat. Pentru orice tip de proiect trebuie fixat un buget minim, resursa umană având un rol capital și se stabilește echipa de proiect și liderul acesteia. Activitățile se realizează, se prezintă rezultatul final, care este supus feedback-ului, astfel, orice proiect poate fi parte integrantă dintr-un proiect mai mare.

În urma studiului am reușit să identificăm prototipul pelerinului și pelerinajului, diferențele și asemănările acestuia cu turismul religios și turismul. În cadrul pelerinajului trăim în locuri binecuvântate un timp sacru, care ne sfințește viața, alături de oameni toate diferențele și distanțele dispărând, pelerinajul fiind o lucrare mântuitoare, prin care gustăm din viața veșnică.

3. ORIGINEA ȘI EVOLUȚIA TURISMULUI RELIGIOS ȘI DE PELERINAJ

3.1. Abordarea teologică a pelerinajului

Pelerinajul poate fi înțeles și astfel: *călătorie spre un loc deosebit, cu o încărcătură duhovnicească*, renunțarea în mod voit pentru o perioadă de timp la viața obișnuită, o schimbare a mediului, dar și a modului de viață, o înstrăinare voită.

Pelerinajul ne amintește de caracterul efemer al vieții creștine. Prin Botez devenim hristofori, creștinii “*nu sunt din lume*” (Ioan 17, 16). În lumea aceasta nu deținem nimic, “*nu avem cetate stătătoare*”. (Evr. 13, 14), mărturisim că pe pământ suntem “*străini și călători*”. (Evr. 11, 13; 1 Petr. 2, 11).

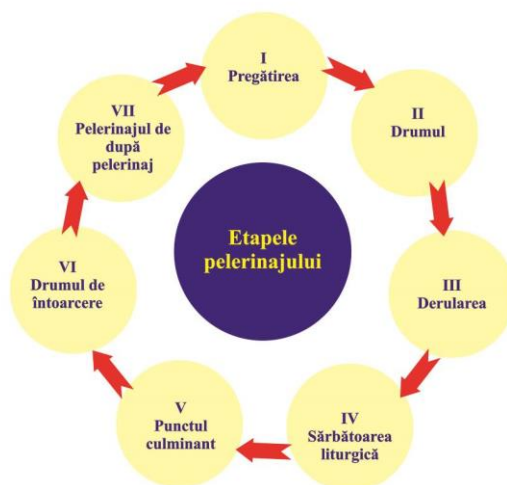

Fig. 5. Etapele pelerinajului

Se parcurg anumite etape în cadrul unui pelerinaj: pregătirea, drumul, sosirea, derularea, sărbătoarea, punctual culminant, drumul de întoarcere, pelerinajul de după pelerinaj. Pentru ca un pelerinaj să fie complet și complex trebuie parcurse toate etapele.

Pregătirea duhovnicească și trupească este prima etapă, atunci când apare gândul de a derula un pelerinaj, ne rugăm bunului Dumnezeu să ne lumineze mintea, să luăm decizia cea mai bună și să ne scoată în cale oamenii potriviți, orice pelerinaj este și un efort în primul rând financiar

În drumul spre Dumnezeu și a lui Dumnezeu spre noi, punctul culminant este cel al întâlnirii. Mergem spre casa lui Dumnezeu din dorința arzătoare de a ne întâlni cu El, de a dobândi viața veșnică alături de casnicii săi. Acest drum este plin de obstacole, de ispite unele sunt văzute, altele nevăzute, ajungerea la destinație care reprezintă biruința.

Indiferent de mijlocul de transport, aerian, feroviar, naval sau rutier, pelerinul parcurge ultima parte pe jos, este o jertfă pe care o face pentru el însuși și pentru Hristos. Drumul nu este de loc ușor, dar Hristos este prezent, dând pelerinilor forța să treacă peste obstacolele călătoriei, încurajându-i pe cei deznădăjduiți, pe bolnavi, pe cei ce înaintează mai greu, pe cei ce se opresc, adesea descurajați, pe marginea drumului, la capătul puterilor. Acest drum este

întreaga noastră viață, iar capătul lui, moartea, este viața veșnică. Acest drum este al Celui ce este Alfa și Omega, al Celui care este “*calea, adevărul și viața*” (Ioan 14, 6).

Derularea pelerinajului este punctul central, punctul culminant al pelerinajului în sine, așteptările cele mai mari sunt aici, de la organizatori, de la colegii de grup, de la noi înșine și mai ales de la Dumnezeu. Aici se petrec anumite momente care ajută la regăsirea sinelui, rugăciunea, meditația, participarea la slujbe, atingerea de anumite locuri făcătoare de minuni, este locul predicilor și al catehezelor. Aici, fiecare își dă frâu liber inimii, face ce simte, unii se roagă, alții fac metanii, plâng, cântă, se ating sau se închină la icoane, moaște sau locuri sfinte. Este un moment de neuitat pentru participanți, moment a cărui amintire, pelerinul o va purta cu el multă vreme.

Rugăciunea, faptele bune, ascultarea, armonios împletite cu postul, metaniile și nevoințele trupești, înalță sufletul; acestea fiind condițiile necesare pentru mântuire. Călătoria la locurile sfinte se dorește o schimbare pozitivă a gândirii, a simțirii și a modului de viață. **Nu să fi fost la Ierusalim merită laudă, ci să te fi umplut de Duhul Sfânt prin trăirea la Ierusalim** (Fericitul Ieronim).

Sărbătoarea liturgică, punctual culminat din cadrul derulării unui pelerinaj este Liturghia, aici ne împărtășim la propriu cu Hristos. Biserica este punctual central al oricărui pelerinaj, aici să nu venim oricum ci cu frică de Dumnezeu, cu credință și cu dragoste, ca părtași vieții veșnice să ne facem. Când se povodim și urmează să primim Trupul și Sângele Lui Hristos să ne dorim să fie împărtășirea spre mântuire nu spre osândă. După acest moment, nu poate fi altul mai însemnat, de aceea este bine să se întâmple la început, ca să fim luminați pe tot parcursul pelerinajului de către Hristos – Lumina lumii.

Ierusalimul, de aproximativ 4000 de ani este punctul principal de pelerinaj al lumii, fiind punctul central al pelerinajului creștin și cheia interpretării teologice a ceea ce semnifică finalitatea sa. Evanghelia lui Ioan este centrată pe Ierusalim și pe sărbătorile evreiești; Domnul “*urca*” la Ierusalim de mai multe ori.

Între Ierusalimul ceresc și Ierusalimul pământesc se fac întotdeauna resimțite anumite diferențe: creștinii visează “*Ierusalimul cel de sus care este slobod și el este mama noastră*” (Gal. 4, 26), cetatea care va veni, căci “*nu avem aici cetate stătătoare, ci o căutăm pe aceea ce va sa fie*” (Evr. 13, 14).

Punctul culminant pentru fiecare participant este altul, este diferit, fiecare găsește unde Dumnezeu lucrează ceea ce a căutat și atunci are loc minunea, iar dacă acel ceva nu a fost găsit, nu a venit timpul potrivit, nu înțelegem noi sau nu ne este spre mântuire.

Drumul de întoarcere dacă este unul al meditației și al bucuriei pelerinajul și-a atins obiectivul. Să fie ca și cel al lui Luca și Cleopa, credința mai puternică, rugăciunea mai stăruitoare, o atitudine de liniște și pace, ceea ce ochii au văzut, sufletul a simțit și a trăit, un om nou, deci, *“dacă este cineva în Hristos, este făptură nouă. Cele vechi au trecut, iată, toate s-au făcut noi”* (II Corinteni 5, 17).

Pelerinajul de după pelerinaj face ca programul religios sau pelerinajul să fie complet, este partea de aplicare practică, exercițiu după întoarcerea acasă. Dacă la întoarcere totul s-a terminat și nu s-a schimbat nimic în viața noastră, pelerinajul nu și-a atins scopul, nu este complet. Schimbarea trebuie să fie pentru totdeauna, doar așa putem atinge scopul nostru suprem. *“Rugați-vă neîncetat. Mulțumiți lui Dumnezeu pentru toate lucrurile, căci aceasta este voia lui Dumnezeu, în Hristos Isus, cu privire la voi”* (I Tesaloniceni 5, 17-18). Prin întoarcerea noastră ca om nou, avem parte de un pelerinaj misionar și social, exemplul nostru va fi luat și de cei dragi din familia noastră, de cei de acasă pentru care trebuie să fim modele. În societate, la serviciu, cu vecinii, la plimbare în parc, în orice timp și orice loc, să luminăm, căci suntem fii ai luminii, să întărim și să ne înnoim, să avem o identitate proprie și unitate, ca fii ai lui Dumnezeu.

Pelerinajul este căutarea experienței sensului sacru al existenței, căutarea reciprocă a omului și a lui Dumnezeu.

Dimensiunea socială a pelerinajului ne transformă pentru scurt timp și în această lume în ființe egale, așa cum suntem în fața Lui Dumnezeu și cum ne înfățișăm **în biserică slavei Tale stând în cer ni se pare a sta**. În cadrul unui pelerinaj se creează o lume ideală, una care este asemănătoare cu raiul, lumea dorită, în care toate limitele și diferențele se estompează, nu mai există ierarhii, nu mai există diferențe, fiecare se prezintă cu sufletul și inima deschisă la întâlnirea cu Hristos și Sfinții săi, omul se îndumnezeiește se unește cu Hristos în Biserică, în Liturghie, în Euharistie, dispar toate granițele, un pelerinaj corect derulat este pregustarea vieții veșnice. Duhovnicescul depășește materialul, verbul **a fi** este mai important decât **a avea**, dăruind vom dobândi, din ce avem, din ce nu avem și din ce suntem. Dimensiunea socială a pelerinajului durează, din păcate, de cele mai multe ori doar pe durata acestuia.

3.2. Istoria turismului religios și a pelerinajelor

Vom analiza religiile existente la nivel global. În anul 2021, populația Terrei este de aproximativ 7, 8 miliarde oameni. Specificăm de la început că nu putem desfășura un

pelerinaj sau turism religios la o altă religie diferită de cea a persoanei în cauză care derulează un pelerinaj, vizitând obiective ale altor religii, se realizează turism cultural.

Pelerinajul ține și de cer și de pământ este o poartă deschisă în căutarea noastră din lumea aceasta, a ceea ce dorim în viața veșnică.

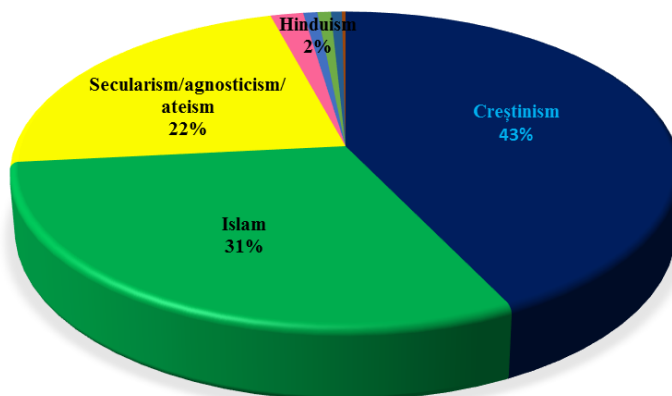

Fig. 6. Distribuția ponderală a religilor lumii

În unele culturi și religii, pelerinajul era definit ca punct final al călătoriei, serbarea sau sărbătoarea de la final, din rădăcina semitică hag, care era tradusă prin eorti-sărbătoare. În Vechiul Testament evreii aveau obligația de a derula de trei ori pe an un pelerinaj.

În cele ce urmează vom aborda câțiva termeni din diferite limbi precum și înțelesul și subînțelesul acestui termen atât de frumos în limba română de **PELERIN**.

Termenul grecesc **proskinitis** – care însemna adorator și rugător prin detașarea de lume. Termenul în rusă **palomnik** derivă din termenul latinesc palmarius și se traduce printr-o persoană care a venit de la Locurile Sfinte cu o ramură de palmier. Termenul în latină **peregrinus** se traduce prin călător, care parcurge, merge departe, se înstrăinează (pentru o perioadă).

Acești termeni exprimă foarte bine ceea ce credinciosul trăiește pe parcursul pelerinajului, întreprinde anumite acțiuni, care prin rugăciune, una din cele 4 tipuri de rugăciune: *de laudă, de mulțumire, de cîință și de cerere*, să-i aducă o schimbare, o înnoire în viață, tot ceea ce face să aibe o finalitate, un rezultat pentru sine sau pentru aproapele.

Motivul pelerinajului sunt: vederea locului binecuvântat; rugăciunea este răspunsul la chemarea și îndemnul Mântuitorului “*rugați-vă mereu*” (Luc.18, 1), “*în toată vremea*” (Efes. 6, 18), “*neîncetat*” (1Tes. 5, 17) este cea mai potrivită modalitate de a intra în comuniune cu Dumnezeu; *împlinirea unei făgăduințe, schimbarea vieții, ajutor divin.*

Fig. 7. Pelerini rugându-se – Capernaum 2019

Pelerinul, după primirea ajutorului, aduce o jertfă către Dumnezeu, către sfinți, în formă materială sau imaterială, dar atât de bine îi este din punct de vedere duhovnicesc încât spune ca și Sfântul Petru pe Tabor: *“Doamne, bine este să fim noi astăzi aici cu tine”*. (Matei 17, 4).

Se parcurg anumite etape în cadrul unui pelerinaj: pregătirea, drumul, sosirea, derularea-sărbătoarea, drumul de întoarcere, pelerinajul de după pelerinaj.

3.3. Turismul religios și pelerinajele în România

Teritoriul actual al României era acum 2000 de ani locuit de daci și se întindea pe un spațiu mult mai întins decât cel actual. Cunoaștem de asemenea că toate popoarele se închinau la zei, însă dacii erau printre pușinii care erau monoteiști. Tertulian ne spune în jurul anului 150-200, că despre Iisus Hristos știau și dacii și șciții, aceasta fiind o repercusiune firească, actuala zonă a Dobrogei fiind încreștinată de către Sfântul Apostol Andrei și chiar de Sfântul Apostol Filip, conform unor relatări ale vremii. Încreștinarea strămoșilor noștri nu are o dată exactă, este de origine apostolică, iar procesul fiind unul mai complex și de lungă durată, s-a întins ulterior de-a lungul mai multor secole.

Vom enumera obiectivele brand pe care le considerăm cele mai reprezentative din România pe zone istorice, analiza a fost realizată în urma verificării unor indicatori, cum ar fi unicitatea obiectivului, numărul de turiști, gradul de conservare, accesul.

Fig. 8. România - Obiective turistice religioase și de pelerinaj brand, pe regiuni istorice

Pelerinajul și turismul religios în România are o foarte mare vechime, poate nu era unul de mare amploare, dar creștinii, indiferent de religie aveau, au și vor avea o relație specială cu Dumnezeu. În toate părțile țării ei circulau pentru comerț, pentru tratarea bolilor la stațiuni, iar odată cu apariția bisericilor și mănăstirilor, veneau să-l cunoască și apoi să se împărtășească cu Hristos. Turismul religios și de pelerinaj nu trebuie să devină o industrie, ci trebuie să rămână turism personalizat.

3.4. Maramureșul - Inima credinței, religiei, vatră de cultură și spiritualitate

Maramureș plai cu flori, mândru ești în sărbători - sunt două versuri dintr-un cântec tradițional renumit, inspirat din folclorul local. Vom descrie în cele ce urmează evoluția în timp a acestor locuri minunate, binecuvântate de Dumnezeu. Maramureșul fiind sunet și culoare, fiind nu numai un loc ci o stare de spirit, vom prezenta și alte forme și tipuri de turism care completează turismului religios și de pelerinaj.

Maramureșul este țara dacilor liberi, cu o istorie complexă foarte interesantă despre care au curs și pot să curgă râuri de cerneală. Această regiune binecuvântată și acești oameni credincioși și religioși, harnici și puternici, ne fac să fim mândri că suntem maramureșeni și să păstrăm cu sfințenie moștenirea primită de la strămoșii noștri, mulți sacrificându-și viața pentru libertatea țării și a poporului român de pe aceste meleaguri.

Din punct de vedere spațial, Maramureșul a suferit numeroase modificări de-a lungul timpului, dintre care putem aminti: Voievodatul Maramureș, Comitatul Maramureș, Maramureșul Istoric, Țara Maramureșului și județul Maramureș.

Fig. 9. Voievodatul Maramureș (MM Istoric) – Județul Maramureș – Țara Maramureșului

Relieful județului Maramureș înglobează toate formele de relief, predominant muntos, în general accidentat, înălțimile variind între 200 metri în depresiuni și 2303 metri în vârful Pietrosul din Munții Rodnei. Are aspectul unui larg amfiteatru natural. Depresiunea Maramureșului este înconjurată de munți în totalitate, la sud-vestul ei aflându-se munții vulcanici Oaş, Gutâi, Țibleș, la est Munții Maramureșului și la sud-est Munții Rodnei, cu creste ascuțite și prelungi, povârnișuri impunătoare și văi pitorești. Mai cuprinde părți din Subcarpații Transilvaniei, Podișul Someșan, Dealurile de Vest.

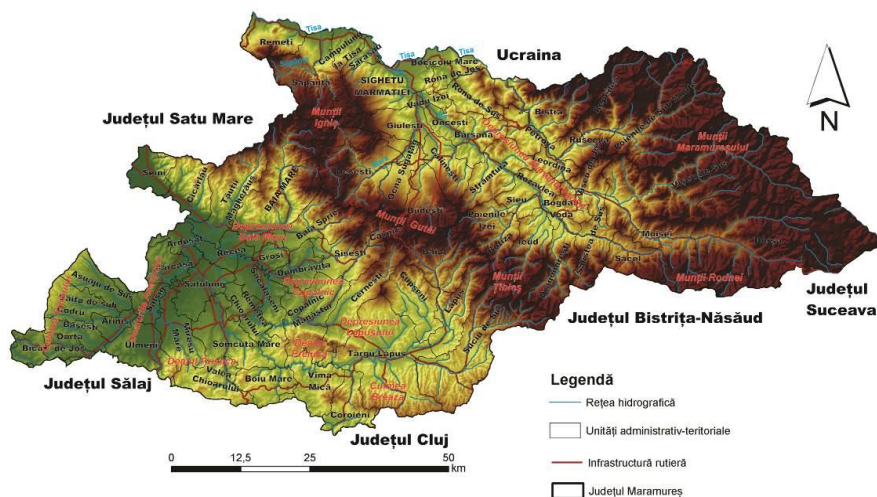

Fig. 10. Județul Maramureș – Unitățile majore de relief

Există în zilele noastre un număr însemnat de biserici și mănăstiri ortodoxe, dar direct proporțional au și celelalte culte lăcașuri de cult, raportate la numărul populației lor. Inclusiv evreii mai au trei sinagogi în Maramureș, iar una este în construcție la Sighetu Marmăției.

Maramureșanul are o strânsă legătură cu Dumnezeu, între ei mijlocind preotul satului, în ruralul maramureșean; preotul, învățătorul și primarul au un rol primordial, ultimii doi mai pot fi înlocuiți, dar preotul uneori are toate rolurile, iar un sfat poate să mântuiască sau să osândească.

Atunci când se începe lucrul la o casă sau la o fântână, preotul este chemat să binecuvinteze locul, atunci când ies la arat pentru prima dată se cheamă preotul, înainte de a pleca cu animalele la munte și la întoarcere, se cheamă de asemenea preotul. Există o relație foarte importantă, strânsă între preot și credincios chiar și cu cel care este mai puțin religios.

Relația rămâne apropiată atunci când avem neazuri sau bucurii, cerem rugăciuni individuale, ducem pomelnice, prescuri, îi pomenim pe cei vii dar și pe cei adormiți.

Fig. 11. Port popular din Țara Maramureșului

Atunci când cineva drag se naște, se căsătorește, sau la o înmormântare, mergem să anunțăm preotul, care săvârșeste slujbele speciale, taine sau ierurgii, există multe tradiții și obiceiuri creștine sau precreștine, de care se ține cont cu sfințenie.

Atunci îl ai pe Dumnezeu în suflet când nu uiți nicio secundă din viața ta de El. În activitățile zilnice, meșteșugurile aveau un rol aparte, erau făcute cu drag, dar și dor. O zi de lucru începea cu rugăciunea, în toate meșteșugurile după cum am descris într-un alt subcapitol, semnele, motivele sunt foarte clar definite și reprezintă ceva. Motivele tradiționale creștine și precreștine, apar pe porți, pe țesături, pe portul popular, în olărit, în pictură precum și în alte activități. În trecut cel care picta, preot sau mirean, ținea post, respecta un anumit canon, pentru ca harul Duhului Sfânt să-i lumineze mintea, inima și activitatea desfășurată.

Portul popular, de asemenea, are un rol deosebit în Maramureș. Există foarte multe studii despre portul popular, împărțit pe zone etnografice, existând diferențe și de la sat la sat. Nu vom insista pe descrierea portului popular, cât pe însemnătatea și valoarea lui, care sunt complementare turismului religios și de pelerinaj. Atunci când derulezi un circuit religios sau pelerinaj, iar la biserica unde participi la slujbă, în mod natural localnicii păstrează portul popular sau măcar unele articole vestimentare, aceasta aduce plus valoare atât locului cât și gradului de atractivitate al obiectivului turistic religios, se crează un peisaj sacral. Deducem că tradiția este încă vie, tradiționalul maramureșean trăiește.

Maramureșul este împărțit pe regiuni de tip țară. În concluzie, avem portul popular specific Țării Maramureșului, Țării Lăpușului, Țării Chioarului și Țării (Ținutul) Codrului. Între aceste zone etnografice sunt deosebiri semnificative, este un alt port, datorită istoriei și apartenenței de-a lungul timpului.

Maramureșul este leagănul ortodoxiei autentice românești care poate fi descrisă în multe feluri, dar o rezumăm într-o frază. Dimineața sunetul clopotului sau toaca cheamă credincioșii la biserică. Observăm cum cu privirea senină și inima smerită credincioșii se îndreaptă spre biserică, iar în dreptul troițelor și ale răstignilor, ridică clopul din cap, fac semnul sfintei cruci, ridică privirea spre cer, întind mâinile desenate de timp și de muncă și spun: Doamne ajută!, iar când se văd se salută cu Lăudăm pe Iisus, răspunzând În veci să fie lăudat! Acesta este modelul uman, pe care turistul religios sau pelerinul trebuie să-l vadă, creștinul maramureșean, un model de credință, revărsată în port, în locuință, în familie și-n suflet, când îl ai pe Dumnezeu, îl ai tot timpul și în tot locul.

Maramureșul deține un bogat patrimoniu turistic religios, natural și antropic: biserici și mănăstiri ortodoxe și ale altor culte, troițe, morminte, cimitire. Amintim și patrimoniul imaterial sunetul de clopot și de toacă, pricesnele și cântecele religioase, mirosul și fumul de tămâie, sufletul curat, religios și credincios, prezentat în portul popular, într-o simplitate perfectă, acolo sălășluiește Sfânta Treime.

4. FONDUL TURISTIC DE SUSȚINERE A TURISMULUI RELIGIOS ȘI DE PELERINAJ

Obiectivele atractive, în funcție de particularitățile lor, sunt naturale sau antropice. Ca fir logic, există un cadru natural, obiectivele existente care stau la baza tuturor activităților, la care se adaugă resursele antropice realizate cu ajutorul omului, cununa creației.

În cadrul acestui capitol vom aborda anumite tipologii de resurse naturale și antropice, care am considerat că au legătură cu turismul religios și de pelerinaj. Va fi o abordare specifică a elementelor cadrului natural și antropic care au fost sacralizate. Pe acolo a trecut Iisus Hristos, Maica Domnului, un Sfânt, loc în care s-a întâmplat o minune, o descoperire dumnezeiască, locuri cu o încărcătură duhovnicească prin care încă Dumnezeu și Sfinții Săi fac minuni, coroborate cu credința puternică, nădejdea, smerenia și iubirea nemărgănită față de Dumnezeu și față de aproapele pe cele două planuri, vertical și orizontal.

Tot în cadrul acestui capitol vom analiza bisericile de lemn și specificitatea acestora, hramurile, infrastructura turistică și circulația turistică; de asemenea, vom analiza un chestionar completat de trei sute de persoane, vom creiona direcțiile de dezvoltare potrivite turismului religios și de pelerinaj.

Făcând referire la călătoria poporului ales spre Țara Făgăduinței, este o certitudine ca peisajul natural, toate formele de relief au fost străbătute de poporul lui Dumnezeu. Acestea au ținut și locul serviciilor care au fost oferite ulterior, odată cu trecerea timpului, în cadrul turismului religios și de pelerinaj. Înoptau acolo unde venea noaptea, mâncau ceea ce găseau în natură, se însoțeau mai mult și mai des cu rugăciunea și cu nevoița; unii ar putea considera migrație această formă de călătorie.

Punctul culminant al pelerinajelor este atunci când Dumnezeu - Fiul se întrupează și se supune legilor firii, devine om ca și noi, dar fără de păcat, pentru a ne îndumnezei pe noi, ca de la chipul pe care îl avem în noi, să ajungem la asemănarea cu Dumnezeu. Toate locurile pe unde a trecut, Mântuitorul le-a binecuvântat prin măreția slavei Sale, Israelul a devenit Țara Sfântă, aici petrecându-și Mântuitorul aproape în întregime viața pământească, în cadrul natural și antropic al Israelului.

Cadrul natural al mântuirii omenirii poate fi descris într-o frază: Pruncul Iisus s-a născut într-o iesle, într-o peșteră săracăcioasă în Bethleem, a fugit în Egipt împreună cu Fecioara Maria și Dreptul Iosif, copilărint în nordul Țării Sfinte în Nazaret, pe lângă atelierul de tâmplărie al lui Iosif. Majoritatea minunilor le săvârșește asupra materiei, începând cu transformarea apei în vin la nunta din Cana Galileii, săvârșește atât de multe minuni în toate

locurile pe care le cutreieră, mai ales în munți, pe Muntele Tabor, Muntele Ferișilor, Muntele Măslinilor, Muntele Carantaniei, dar și pe mare, atât de dragă Marea Galileii și Râul Iordan unde este botezat de către Ioan Botezătorul. Se ruga mult în zone mai retrase, Peștera Ghetsimani, Grădina Ghetsimani. Alte minuni sunt săvârșite în elemente ale cadrului antropic întră în casa lui Zaheu, casa soacrei lui Petru din Capernaum, orașul Mântuitorului, Foișorul Cinei de Taină, în sinagogă și în templu, în cetatea Ierusalimului, iar după înviere devine pelerin cu Luca și Cleopa spre Emaus.

Aceste locuri naturale sau antropice sunt în continuare dătătoare de har și făcătoare de minuni. Pe lângă locurile pe unde a trecut Mântuitorul, există locuri închinare Maicii Domnului și sfinților, din cele mai vechi timpuri până în prezent. Acestea sunt locuri binecuvântate, sunt biserici construite pe anumite spații cu un eveniment marcant din istoria creștinătății: Biserica Nașterii, Biserica Bunei Vestiri, punctul central al creștinătății Biserica Învierii cu Sfântul Mormânt, locuri cu icoane făcătoare de minuni, cu sfinte moaște ale Sfinților, locuri în care Duhul Sfânt lucrează neîntrerupt, la nivel mondial, la nivel european, național și local. Trebuie să căutăm fiecare dintre noi împărăția Lui Dumnezeu, acolo unde o simțim cel mai aproape: *“Împărăția Lui Dumnezeu este înlăuntrul vostru”* (Luca 17, 21), uneori călătorim mii și mii de kilometri, alteori o găsim foarte aproape în inima noastră, *“căci acolo unde este comoara noastră acolo va fi și inima noastră”* (Luca 12, 34).

4.1. Resursele turistice naturale sacrale

Resursele naturale sacrale se împart în câteva categorii: relieful, hidrografia, climatul, vegetația, fauna, structura litologică și factorii cosmici.

Relieful este cea mai importantă resursă atractivă la nivel global, influențând într-o mai mare sau mai mică măsură fiecare peisaj. Extrapolând, afirmăm că și atunci când factorul antropic este majoritar, relieful completează peisajul dându-i specificitate și originalitate.

Formele de relief contribuie la crearea unor peisaje unice care de multe ori sunt motivul pentru care o persoană alege un pelerinaj sau un circuit turistic cultural sau religios. Auzim de multe ori: vreau să merg în pelerinaj pe urmele Mântuitorului! Dacă se urcă pe muntele Sinai sau dacă se vizitează mănăstirile de la Meteora într-un pelerinaj în Grecia, renunțând la viața de zi cu zi, pelerinul se regăsește pe sine, pentru un nou început, pentru purificare, pentru sfințenie și pentru apropierea de Dumnezeu.

Clima este foarte importantă în derularea unui pelerinaj sau circuit turistic religios, pentru că succesul acestuia poate să fie influențat de timpul frumos și de soare.

Turismul religios și de pelerinaj, în marea majoritate a timpului se derulează în interiorul locașurilor de cult sau în mijloacele de transport, așadar clima nu influențează în mod direct dar poate contribui la reușita sejurului. Dacă un traseu montan depinde în totalitate de starea vremii, în cadrul unui pelerinaj putem să luăm toate măsurile cum ar fi haine groase, pelerine, haine impermeabile, umbrele ca acesta să se deruleze în condiții de siguranță.

Nebulozitatea influențează durata de strălucire a soarelui și poate influența într-un anumit procent reușita unui pelerinaj, dar într-o foarte mică măsură.

Frecvența și intensitatea precipitațiilor, de asemenea influențează derularea unui pelerinaj, dar într-un procent scăzut și nu în mod direct, mai mult pe plan psihologic.

Temperatura aerului intră în calcul numai în situația manifestării sale excesive, dar este și ea foarte importantă, trebuie să stabilim perioada potrivită din an în care derulăm pelerinajul pentru a nu afecta în mod negativ starea de sănătate a participanților, media pe grup fiind 50-55 ani.

Vânturile, ceața și poleiul, de asemenea pot să influențeze într-o anumită măsură derularea pelerinajului, la unele obiective vizibilitatea poate să fie estompată.

Factorii climatici pot să îngreuneze accesul grupului pietonal sau cu autovehiculul, în condiții de ploaie, la unele mănăstiri din România accesul este mai greu sau imposibil.

În cadrul studiului nostru clima nu poate să fie o resursă atractivă din punct de vedere religios. Înainte de un pelerinaj sau circuit religios putem calcula și ne ajută indicele climatologic.

Întotdeauna un timp frumos va fi de preferat pe parcursul unui program turistic religios, dar bine organizat, el poate să se deruleze în condiții optime și putem atenua influența climatului asupra rezultatului final al programului turistic.

Hidrografia este alături de relief o resursă importantă foarte atractivă din punct de vedere turistic. Trebuie să ne gândim că apa este necesară vieții, corpul uman în procent de peste 50% este apă. Apa este atractivă din punct de vedere peisagistic, este liniștitoare, turiștii merg la mare să se relaxeze, la cure balneoclimaterice, în funcție de componentele care sunt benefice anumitor afecțiuni. Putem alege un anumit sejur și pentru a degusta anumite ape minerale carbogazoase sau plate, precum și acele specifice borcuturi care tratează afecțiuni. Apa sfințită sub formă aghiasmei mari și aghiasmei mici, cu proprietăți vindecătoare.

Elementele de ordin duhonesc legate de existența vegetației și a faunei sunt foarte multe și diversificate, acestea putem să le numim chiar medicamente duhovnicești. De multe ori ne îndepărtăm de Dumnezeu, trăim departe de El, în păcat punându-ne pe noi mai presus

de orice, dar uneori avem momente de schimbare prin care ne întorcem la dăruitor, tot pentru a mai primi binecuvântări.

Atunci când avem credință puternică, nădejde și dragoste, putem să mutăm și munții din loc, un laic ar spune că lucrează și natura, eu spun că lucrează Dumnezeu prin tot ceea ce ne înconjoară.

Peisajul turistic religios natural este peisajul din sufletul nostru, este ceea ce avem în interior, susurul unui izvor, o frunză dintr-un copac, o adiere de vânt și o picătură de ploaie, pot să fie peisajul în care noi suntem cel mai aproape de Dumnezeu.

4.2. Patrimoniul turistic antropice sacral

Resursele atractive de proveniență antropică sunt cele create în timp de către om, dar foarte puține dintre ele au avut ca scop inițial vizitarea de către turiști; construcțiile au avut și poate unele au în continuare alte atribuții.

Enumerăm câteva însușiri ale obiectivelor de proveniență antropică: vechimea, unicitatea, ineditul, dimensiunea, funcția. Aceste însușiri pot să determine decizia de a alege un pachet turistic sau nu.

Fig. 12. Tipologia obiectivelor turistice antropice sacrale

Edificiile religioase sunt poate cele mai vechi obiective antropice, omul își exprima sentimentele față de divinitate, se ruga la început în peșteri naturale, după aceea în catacombe și acum în biserici și mănăstiri, componenta duhovnicească primează, iar componenta artistică nu era atât de importantă, deși în prezent sfintele biserici și mănăstiri sunt biblii și sinaxare sunt capodopere arhitecturale și picturale, dar primând funcția religioasă a acestora.

Edificii religioase cu funcție turistică sunt: templele, sanctuarele, bisericile, catedralele, moscheile, sinagogile, mănăstirile, mausoleele și cimitirele.

La nivel european, dar și la nivel național, avem biserici din toate perioadele, toate tipurile constructive și multe stiluri arhitecturale.

Obiective unde sunt adăpostite rămășițele lumști ale celor trecuți la Domnul. Acestea sunt atractive din punctul de vedere al construcției, dar și ca și simbol al eternității, acestea transmit un mesaj de comemorare, de amintire a celor plecați, de respect și apreciere în veșnicie. Acestea sunt: stupele, tumuli, mausoleele piramidele și cimitirele. Acestea sunt: stupele sau dagobele, mausoleele, piramidele și cimitirele.

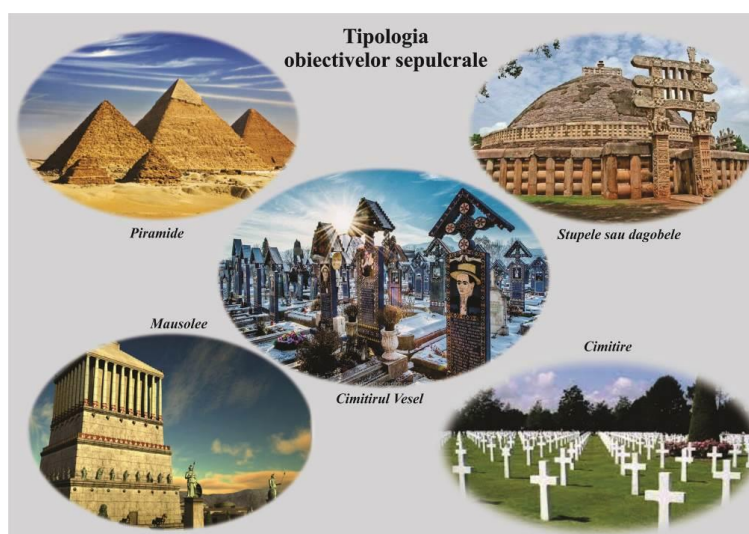

Fig.13. Tipologia obiectivelor sepulcrale

La activități umane cu funcție turistică se încadrează hramurile și procesiunile religioase; anual la hramuri participă foarte mulți pelerini. La fel ca în cele mai vechi timpuri și în zilele noastre activitățile umane cu funcție turistică sunt o numeroase investindu-se anul resurse financiare consistente.

4.3. Patrimoniul valorificat de turismul religios și de pelerinaj în Maramureș

Maramureșul este sunet și culoare, Maramureșul nu este un loc, este o stare de spirit, este un colț de rai, unde te simți mai aproape de Dumnezeu. Destinul uman s-a împletit cu cel al pădurilor din jur, iar istoria nu a fost scrisă prin cuvinte, ci încrustată pe trunchiuri de copaci, transformate ulterior nu în catedrale mărețe de piatră ci în bisericuțe mici de lemn, dar cu turlle până la cer.

În cele ce urmează vom descrie principalele tipuri de obiective turistice antropice sacrale din județul Maramureș care pot fi determinante în alegerea unei destinații. Acestea sunt: catedralele, bisericile, mănăstirile, muzeele sau colecțiile muzeale religioase, locașurile de cult ale altor religii, monumentele funerare. În prezentarea care urmează voi descrie specificitatea acestor obiective turistice antropice sacrale sau religioase, voi vorbi mai puțin de partea istorică, una foarte clară și atât de mult dezvoltată.

Fig. 14. Catedrala Episcopală Ortodoxă “Sfânta Treime” Baia Mare

Prima atestare documentară, după cum am spus și mai sus, este din august 1391, când mănăstirea Sfântul Arhanghel Mihail din Peri era declarată stavropighie patriarhală, iar egumenul ei, Pahomie primea atribuții quasiepiscopale. Avem dovezi despre această episcopie care a atins punctual culminant al dezvoltării sub episcopul Iosif Stoica care a fost canonizat de Sfânta Biserică Ortodoxă în anul 1992 sub numele de Sfântul Ierarh Iosif Mărturisitorul din Maramureș și care a păstorit între 1690 și 1705

În județul Maramureș sunt 351 de biserici construite din piatră, zid, cărămidă, lemn sau alte materiale. Acestea sunt ca o salbă care ne duc spre cer, dintre ele unele au părți din secolul al XIV-lea, iar marea majoritate datează din secolul al XVI –lea până în zilele noastre, unele fiind în construcție, iar la altele abia s-a pus piatra de temelie. Acestea sunt împărțite în cele 5 protopopiate care se suprapun regiunilor de tip țară sau ținut din județ. În Maramureșul Istoric există 106 biserici, dintre care 45 în protopopiatul Sighet și 61 în protopopiatul Vișeu. În Țara Lăpușului, în protopopiatul cu același nume există 89 de biserici. Țara Chioarului are cele mai multe biserici ca și protopopiat, un număr impresionant de 91 de biserici, iar protopopiatul Baia Mare are 77 de biserici.

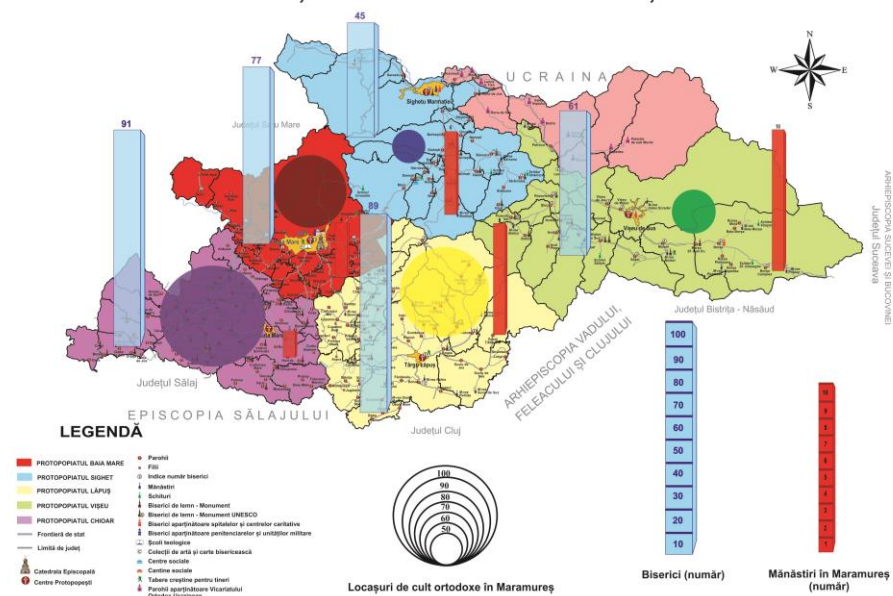

Fig. 15. Distribuția locașurilor de cult ortodoxe la nivelul protopopiatelor din județul Maramureș

Icoanele făcătoare de minuni au o însemnătate aparte, acestea sunt frumoase din punct de vedere estetic, dar mai mult, acestea sunt dătătoare de har, Dumnezeu face minuni prin acestea, prin Maica Domnului și prin sfinții reprezentați. Există și anumite semne care ni se transmit prin acestea: unele icoane plâng, din altele izvorăște mir. Pelerinii doresc să meargă la acestea pentru că au credință în puterea lor vindecătoare, iar unii poate merg din curiozitate și se întorc acasă convertiți sau încă având dubii

Troițele și răstignirile sunt foarte importante în derularea pelerinajelor, mai ales prin prisma semnificațiilor acestora. Multă lume cunoaște obiceiul de a se pune aceste troițe sau răstigniri la răscruce de drumuri, pentru a proteja împotriva răului.

Monumentele funerare ne amintesc de înaintași. Prin îngrijirea acestora și prin rugăciune le aducem cinstire celor dragi plecați dintre noi. De la renumitele piramide egiptene sau mayașe la mormintele din curte, toate au aceeași utilitate.

Cimitirul Vesel de la Săpânța este opera renumitului Stan Ioan Pătraș, care a început să sculpteze cruci prin anul 1935.. Aici, moartea este luată în derâdere și este așteptată Învierea. Crucile sunt viu colorate în culori vegetale, sunt foarte frumos sculptate, iar majoritatea decorate cu pictură naivă, prin care le este prezentată meseria, sau lucrurile cu care au ieșit în evidență de-a lungul vieții. Culoarea reprezentativă este celebrul “Albastru de Săpânța”.

4.4. Maramureșul - Țara civilizației lemnului

Maramureșeanul este un om harnic, corect și credincios, întotdeauna Dumnezeu este prezent în activitățile sale de zi cu zi și în toate etapele vieții, de la naștere până la înmormântare. Bunii credincioși maramureșeni au fost, sunt și vor fi maeștri ai artei lemnului, cioplitori sau sculptori iscusiți. Ca și tehnică de învățare, chiar dacă nu știau carte, învățau din generație în generație, iar muncind cu drag și rezultatele erau pe măsură. Arta lemnului este la fel de veche aici, ca Maramureșul, deoarece locuitorii își construiau toate cele necesare, din ceea ce aveau la îndemână. Aici sunt codrii seculari, iar lemnul a fost prietenul și ajutorul omului în tot ceea ce a avut de realizat de-a lungul vieții. Lemnul avea un traseu foarte bine stabilit, de exemplu de la tăiere la tânosirea unei biserici.

În Maramureș, din lemn a fost creată Biserica, Mireasa lui Hristos, au fost construite primăriile și școlile, de unde ieșeau meșterii, preoții, primarii și învățătorii, care înainte de toate învățau să fie oameni cinsitiți și harnici. Tot din lemn erau create și porțile frumos ornamentate. Intrăm acum în universul familial, în familia tradițională, unde totul era bine stabilit și organizat. Bărbatul se ocupa de cele necesare gospodăriei, mersul la pădure, mersul la câmp, munca cu animalele, iar femeia avea universul ei în casă, pregătirea tuturor celor necesare pentru familie, precum și îngrijirea copiilor (coconilor). Bineînțeles că soții se ajutau în realizarea sarcinilor zilnice.

Uneltele pe care le folosea bărbatul erau realizate și ele din lemn: plugul, grapa, furcile, greblele, lopețile, carul și sania, gălețile și tot ceea ce mai avea nevoie.

Din lemn era construită casa și întreg mobilierul, masa, patul, scaunele, leagănul, ustensilele din casă: covată, blice, linguri, dar și uneltele cu care își confecționau îmbrăcămintea, melița, teara, suveicile, fusul. Acestea erau și foarte practic concepute, de exemplu, leagănul era prins la grindă în locul unde femeia țesea la război, să poată efectua concomitent ambele activități. De asemenea, din lemn sunt construite și acele obiecte care deservește un neam întreg sau întreaga comunitate, instalațiile tehnice țărănești, dintre care amintim vâltoarea, moara și piua. Am enumerat formele prin care lemnul era prezent în comunitatea maramureșeană și putem afirma cu certitudine că Maramureșul este o țară a civilizației lemnului.

Localitățile maramureșene au fost construite aproape integral din lemn, satele maramureșene sunt de tip adunate, un univers din lemn căruia i s-a dat viață prin iscusință și dragoste. Satul tradițional maramureșean are în centru biserica, undeva pe un deal.

Elementele de pe porți au semnificații profunde, nimic din ceea ce apare, nu este la voia întâmplării, aceste simboluri erau utilizate și de alte popoare ale lumii, aceste forme și motive sculpturale le mai întâlnim și în Siria, Egipt, Armenia, Asia Mică, de asemenea reprezentările folosite pe porți ale rozetei, le-am întâlnit personal în ruinele templului din Capernaum.

Fig. 16. Ruinele templului din Capernaum – Motive

Aceste motive tradiționale se găsesc sculptate pe porți dar sunt des întâlnite și în industria textilă pe costumele populare, pe ștergare, pe cergi, covoare, în arta olăritului, în preparatele gastronomice, pe colaci etc.

Poarta are o valoare spirituală profundă, se spune că atunci când cei plecați la activitățile zilnice aduceau acasă toate relele lumii (boli, blesteme, farmece), trecerea prin poartă îi purifica și îi curăța pe aceștia, ajungând la cei din familie, în raiul de acasă cu bine și bine.

Motivele utilizate sunt: funia, rozeta, soarele, pomul vieții, șarpele, chipul omenesc, păsările, furca de strâns fân, crucea, unii sfinți, lupul, dintele de lup, corigăul (linia în zig-zag), ghinul (unghia), bradul, etc.

Toate acestea erau realizate în scop pozitiv, pentru a face bine celor din gospodărie, dar și celor care veneau acolo sau erau doar în trecere și arată dorința și credința puternică a omului de a se întoarce la Dumnezeu, la Dăruitor, la cel care l-a creat.

Porțile tradiționale, aceste arcuri de triumf spre eternitate sunt unice prin armonia perfectă a dimensiunilor, prin respectarea proporțiilor dintre părțile componente, prin silueta echilibrată a întregului și prin metaforica densă a ornamentației.

Casele erau mici și sufletele mari, proporționalitatea stilului maramureșean la case, acoperișul fiind de trei ori mai înalt decât baza, în primul rând în scop practic, fiind o zonă montană pentru a nu sta zăpada, dar și în scop estetic.

4.5. Bisericile de lemn – lemnul viu transmite viață

De la mica biserică unde credincioșii maramureșeni înălțau rugăciuni particulare, mergem la familia cea mare la Sfânta Biserică, unde cu toții alergăm atunci când avem cele mai mari bucurii, dar și atunci când avem cele mai mari neazuri.

Cele mai vechi biserici de lemn și foarte bine conservate, sunt bisericile de lemn din Norvegia, celebrele stav-kirke, mai există biserici de lemn în Ucraina, Rusia, Polonia, Slovacia, Cehia, Ungaria, Serbia, Bosnia-Herțegovina și Republica Moldova.

Fig. 17. Biserici de lemn din Europa - Colaj

Bisericile de lemn din România sunt în număr de aproximativ 1400 în toate colțurile frumoasei noastre țărișoare; acestea au câteva caracteristici comune, dar în funcție de zonă și perioada istorică și anumite individualități, fiecare are povestea ei, în fiecare coboară Sfânta Treime la Sfânta Liturghie. Biserica în România este axis mundi, în jurul bisericii s-au format comunitățile, s-au dezvoltat generațiile și s-a statornicit dreapta credință, acestea fiind elemente definitorii ale identității naționale.

Bisericile de lemn din România sunt unitate în diversitate, având câteva trăsături comune. Acestea sunt: planimetria dreptunghiulară - alungită între răsărit și apus, boltirea navei și acoperișul în patru ape, calitatea execuției de înaltă ținută. Analizând diferențele,

cercetătorii recomandă gruparea acestora pe regiuni, afirm cu tărie că fiecare este unică de la construcție la construcție, de la cea mai veche și până în prezent.

Stilul bisericilor de lemn se diferențiază după plan și după înfățișare, acestea pot să primească și elemente specifice ale zonei de unde provin, specificul locului, după influențele perioadei în care au fost construite, după configurația topografică.

Vom detalia câteva elemente specifice cum ar fi planul cu cele 5 tipuri de sine stătătoare: I. dreptunghi nedecroșat, cu altar pătrat sau circular; II. Altar nedecroșat cu 3-5 fețe, III. naos și pronaos dreptunghiular, altar decroșat mai mic cu 3-5 fețe, IV. pronaos poligonal, naos dreptunghiular și altar nedecroșat cu 3-5 fețe, acesta fiind forma cea mai întâlnită în formă de corabie, V. în cruce sau trilobat, mai rar întâlnit.

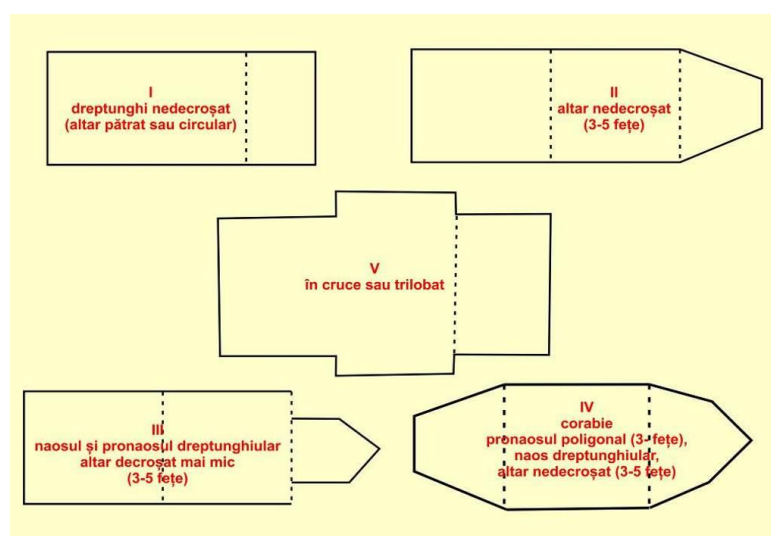

Fig. 18. Tipologia planurilor bisericilor de lemn

Un alt element specific este forma turnurilor bisericilor. Am identificat șapte tipuri: fără turn, tip casă țărănească, cu turn mic, cu turn clopotniță cu draniță, cu turn mediu, cu turn baroc, cu turn armonice, cu turn înalt înconjurat de patru turnulețe mici, acestea reprezentând pe cei patru evangheliști, cele patru puncte cardinale, (în satul respectiv exista sfatul bătrânilor, cu drept de viață și de moarte asupra locuitorilor) și cu turn maramureșean.

Bisericile maramureșene sunt parcă cele mai elegante, armonioase și mai aproape de Dumnezeu. Elegante, cu streșină dublă, turnuri în care sunt sau nu sunt clopote, galerii deschise cu arcade, acoperiș separat pentru fiecare parte a bisericii, altar, naos, pronaos, foișorul pe direcția est-vest, acestea sunt din secolele XVII-XIX, unele chiar mai vechi, în întregime sau părți din ele restaurate, fiind adevărate arcuri de triumf, corăbii spre cer.

Turnurile, pe lângă rolul de loc unde se pune clopotul și se bate toaca, au și rol estetic și liturgic; aveau și un rol foarte practic, fiind cel mai înalt loc din sat, avea misiunea de pază și apărare, de anunțare, de alarmare a comunității în caz de război, incendiu, sau chiar vreme grea, având și un rol simbolic, de ocrotire, de alungare a spiritelor rele.

Turnurile au devenit treptat opere de artă, biserica în întregime fiind o operă de artă, geniul creator al meșterului popular, care a învățat din generație în generație și prin practică.

De la forma veche cu bază pătrată, cu coiful în formă de piramidă pătrată cu patru fețe triunghiulare, (reprezentate inclusiv pe columna lui Traian), la cel cu 8 fețe, chiar conic, acesta a avut o evoluție fantastică, măreție, elegență, suplețe, sfințenie.

Bisericile de lemn au una sau două bolți cilindrice. În Maramureș, bolta naosului este cilindrică, sprijinită pe o cunună lată, pereții verticali cu ferestre, sau chiar cu boltă curbată, acestea fiind atractive și ingenioase.

Prispa sau șatra, inspirată de la construcția caselor se află la intrare, în față, foarte rar lateral, iar unele slujbe funerare, de pomenire a celor trecuți la Domnul se desfășoară aici.

Bisericile de lemn din România, din punct de vedere al formei, diferă foarte puțin și de la religie la religie, toate fiind locașuri de cult creștine.

Biserici de lemn din Maramureș

Bisericile de lemn din Maramureș sunt atractive din mai multe puncte de vedere; în primul rând, pentru persoanele care nu sunt religioase și vin doar ca la niște obiective turistice, din punctul de vedere al vechimii lor, unele având părți componente din secolele XIV-XV, iar celelalte venind ca o salbă, până în zilele noastre, pe toate văile Maramureșului. Maramureșul este împărțit, din punct de vedere etnografic și al regiunilor de tip țară, în Țara Maramureșului, Țara Lăpușului, Țara Chioarului și Ținutul Codrului, peste acestea suprapunându-se împărțirea administrativă în protopopiate. Maramureșul fiind un tot unitar, vom aborda analiza unitară pe întregul județ, specificând asemănările și deosebirile. Stilul arhitectural tradițional maramureșean este unul de sine stătător.

De remarcat este modul în care meșterii au transmis aceasta din generație în generație, fără o pregătire specială, bisericile fiind foarte trainice și dăinuind de secole în Maramureșul binecuvântat. De asemenea, pictura este una deosebită, unică, în ea este transpus geniul popular în artă, având reprezentări de o complexitate și profunzime aparte. A treia componentă foarte importantă este cultul, ceea ce preotul satului împreună cu parohia, clădesc zi de zi, în universul lor, pentru Dumnezeu, unii pentru alții și fiecare pentru sufletul său,

există tipicul general, dar fiecare zonă, fiecare localitate are specificul ei, pur și curat, sacral care transformă Maramureșul într-un colț de rai.

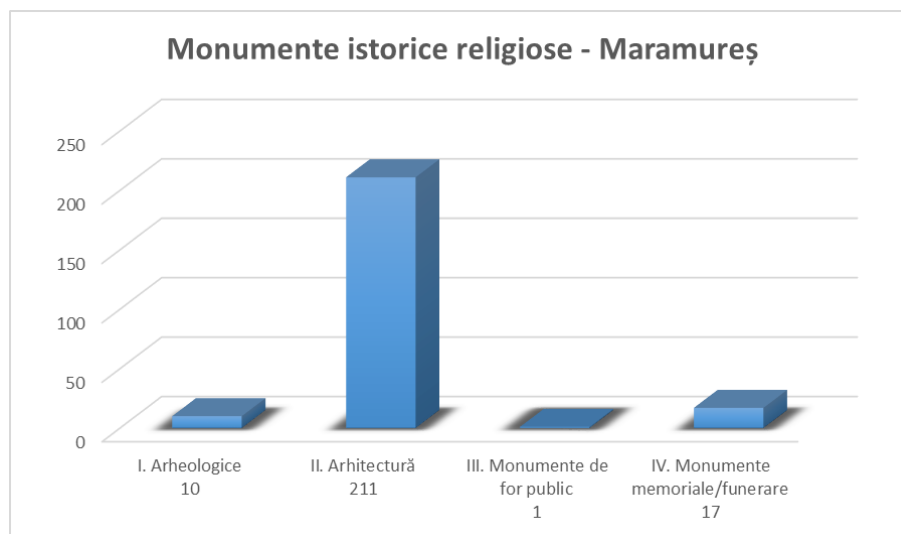

Fig. 19. Distribuția pe categorii a monumentelor istorice religioase în Maramureș

În urma analizei listei monumentelor istorice am identificat un număr de 239 ca fiind religioase, împărțite în cele patru categorii, arheologice, arhitecturale, monumente de for public și monumente memoriale/funerare. Dintre aceste 82 sunt biserici de lemn, 60 sunt biserici din alte materiale, 14 ansambluri, 8 case parohiale, 7 clopotnițe, 6 ruine, capele, cimitire evreiești, urmează necropole tumulare, școli confesionale, troițe, cruci. De asemenea între acestea amintim Memorialul Durerii de la Sighet și Cimitirul Vesel de la Săpânța.

4.6. Elemente specifice: arhitectura, pictura, cultul

Arhitectura bisericilor de lemn din Maramureș

Există mici diferențe între regiunile de tip țară care, să spunem că individualizează bisericile de lemn din Maramureș. Bisericile de lemn din Maramureșul Voievodal impresionează prin monumentalitate, sunt asemenea unor catedrale, prin dimensiuni și proporționalitate. Pe Fisculaș, la intersecția Țării Lăpușului cu Țara Chioarului, bisericile de lemn impresionează prin spectaculozitatea turnurilor și frumusețea șarpantelor (Plopiș), în ținutului Codrului bisericile de lemn sunt mai mici dar cu simboluri și ornamente de o finețe aparte, iar în țara Lăpușului se remarcă prin frumusețea pridvoarelor și funcționalitatea prispelor.

Bisericile de lemn din Maramureș sunt formate din 4 părți: pridvor, pronaos, naos și altar. Pridvorul este partea din exteriorul bisericii care uneori este deschis, alteori închis. Pronaosul este prima încăpere din biserică; în zilele noastre majoritatea bisericilor au unit pronaosul cu naosul, împărțirea fiind doar simbolică. În bisericile de lemn această împărțire este prezentă, în biserică primară acolo stăteau cei nebotezați, catehumenii care trebuiau să plece la casele lor când începea Liturghia credincioșilor. În Maramureș între pronaos și naos este un perete, care stabilește foarte bine limita; în pronaos stăteau femeile și în naos bărbații, acum stau bărbații în dreapta și femeile în stânga sau la unele biserici, stau și femeile în naos dar bărbații stau puțin mai în față. Naosul sau nava este cea mai mare componentă a bisericii, din imediata apropiere a altarului. Altarul este partea cea mai Sfântă dintr-o biserică, acolo intrând numai slujitorii. Altarul este despărțit de naos printr-un perete cu icoane numit iconostas sau catapeteasmă, arhierul, preoții și diaconii circulând prin ușile împărătești și ușile diaconești. În altar este Sfânta Masă, pe care se slujește Sfânta Liturghie.

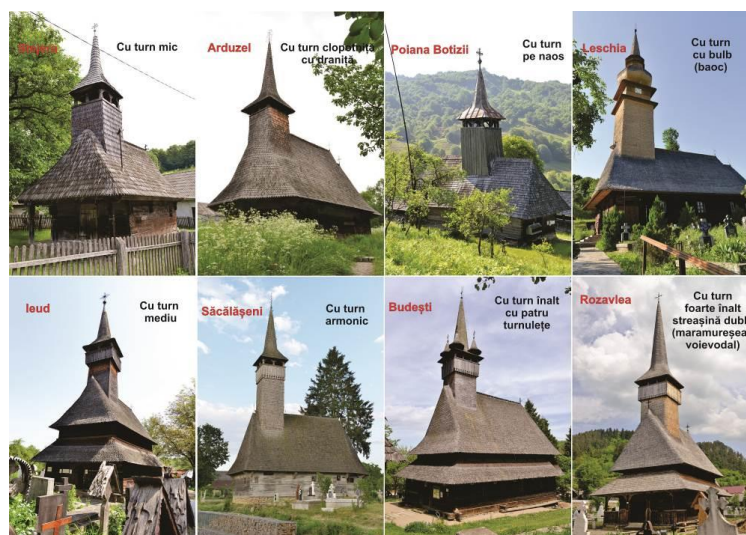

Fig. 20. Tipologia formelor turnurilor bisericilor de lemn din Maramureș

Iconografia bisericilor de lemn din Maramureș

Pictura bisericească este poate cea mai importantă componentă a unei biserici. După sinodul al VII-lea Ecumenic, s-a dat libertatea cinstirii icoanelor pe orice fel de material, cinstindu-se Sfântul sau Sfinții reprezentați nu materialul. Nu ne-am mai putea imagina o biserică ortodoxă fără picture. Acestea sunt pictate integral în interior, iar în unele zonele cum ar fi Moldova acestea sunt pictate inclusiv în exterior, lăcașuri de cult cu o înaltă componentă artistică. Pe lângă rolul tămăduitor al icoanelor, acestea accentuează prezența lui Dumnezeu și

a sfinților, este mult mai ușor în prezența unei icoane să intri în starea de rugăciune. Pentru creștin, icoana este punctul de legătură cu Dumnezeu. Poate că uneori suntem departe de o biserică, poate nu este timpul potrivit sau aceasta nu este tot timpul deschisă, atunci ne închinăm și ne rugăm la sfinții reprezentați în icoanele pe care le avem în case. Pictura bisericească și icoanele sunt Biblia neștiutorilor de carte care, uitându-se la un registru pictural pot să înțeleagă mai bine, iar mesajul lui Iisus Hristos ajunge mai ușor în sufletele noastre. Termenul de icoană, după cum ne spune Sfântul Ioan Damaschinul înseamnă asemănare, model, o întipărire a cuiva. Icoanele pot să fie clasificate după cum urmează: imobile sau fixe și mobile; icoane utilizate la serviciul cultului public și icoane utilizate în cultul particular. Creștinii cinstesc icoanele pentru că în ele *“este chipul lui Dumnezeu celui nevăzut”* (Coloseni 1,15) *“Dumnezeu a făcut pe om după chipul și asemănarea sa”* (Facerea 1,26). Închinarea la icoană îndreaptă gândul spre originalul ei și trezește în suflet iubirea.

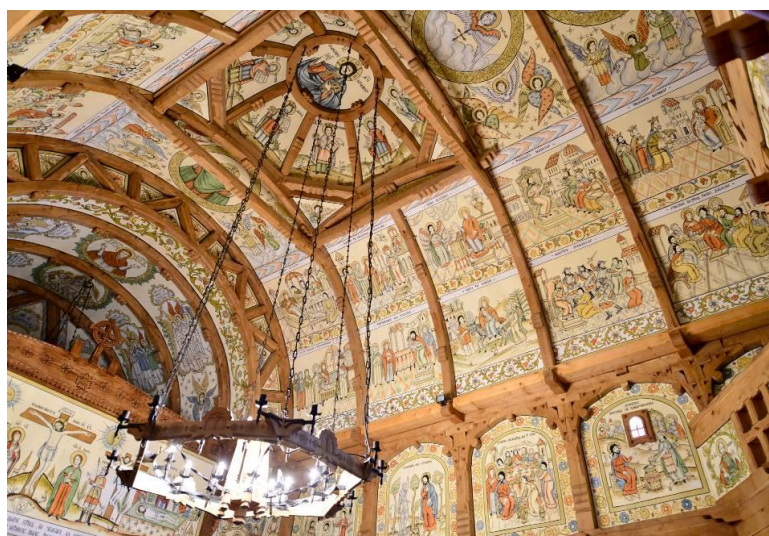

Fig. 21. Pictură naos-Mănăstirea Soborul Sf. 12 Apostoli Bârsana

Voi încerca în cele ce urmează să prezint elementele de specificitate ale picturii pe lemn. Exprimarea artistică în arta populară maramureșeană este una unică în lume și atrage anual mii de turiști și credincioși. Pictura murală din Maramureș putem să afirmăm că are influențe postbizantine, alături de influențele locale și calitățile artistului, rezultând stilul propriu maramureșean. Amintim două nume reprezentative ale picturii pe lemn din secolul al XVIII-lea Alexandru Ponehalschi, originar din Berbești și Radu Munteanu din Unguraș. Aceștia au ridicat nivelul artei picturale din Maramureș la nivelul de desăvârșire și au pictat foarte multe biserici alături de ucenicii pe care i-au avut. Amintim ca punct culminat o biserică la care au contribuit amândoi: unul a realizat pictura bisericii și celălalt catapeteasma.

Aceasta este o biserică de referință în Maramureș, cu hramul Cuvioasa Parascheva din Desești, biserică care este înscrisă în lista patrimoniului mondial UNESCO. Ea este singura biserică de lemn unde Liturghia se săvârșește în fiecare duminică și sărbătoare, fiind singura din localitate. Odată cu trecerea timpului și pictura bisericilor de lemn a suferit influențele stilurilor prezente în Europa. În secolul al XIX-lea s-au remarcat în arta picturii din Maramureș Teodor Hodor și Ioan Plohod din Dragomirești, ale căror picturi au influențe ale stilurilor baroc și rococo.

Elemente specifice ale iconografiei de la bisericile de lemn din Maramureș, studiul axându-se pe bisericile de lemn din patrimoniul Mondial UNESCO: picturile bisericilor prezintă, într-o paralelă moralizatoare, scene din Vechiul Testament și din Noul Testament. Menționăm prezența motivelor vegetale frunze și flori circulare, Iisus Hristos – Vița de vie.

Cultul - simbolistica slujbelor și a Sfintei Liturghii în Maramureș

Societatea tradițională maramureșeană era foarte atașată de biserică, maramureșenii sunt credinși și religioși, existând o strânsă legătură între ei și Dumnezeu. La biserică își începeau viața prin Taina Botezului, aici se căsătoreau, unindu-se prin Taina Cununiei, pentru vecie în fața lui Dumnezeu. Pentru orice problemă, în viața de zi cu zi, care nu putea fi rezolvată de societate, alergau la preot și la Biserică, iar la finalul vieții tot aici se săvârșea ierurgia Însmormântării, fiind îngropați în cimitirul din curtea Bisericii, *orice lucru-n drumul tău, să-l însoțești cu Dumnezeu.*

Toate aceste slujbe au un anumit ritual, anumite gesturi, acțiuni, pe care slujitorii lui Dumnezeu le efectuează, anumite cuvinte și cântări pe care le rostesc și care sunt atractive din punct de vedere turistic pentru pelerini. Este unul dintre motivele prin care aleg să deruleze un pelerinaj, să participe la o slujbă: Liturghie, Maslu, Miezonoptică, care sunt în cultul public comun sau pentru a li se face o rugăciune particulară în funcție de nevoie. Fiecare slujbă are rânduiala ei, toate sunt foarte folositoare pentru anumite probleme, Taina Sfântului Maslu este foarte folositoare pentru însănătoșire trupească și sufletească, Slujba Miezonopticii, împlinește dorințele mântuitoare, Slujba cea mai importantă instituită de însuși Mântuitorul Iisus Hristos la Cina cea de Taină, (Matei, 26, 26-28), este Slujba Sfintei Liturghii în care de fiecare dată Duhul Sfânt se pogoră asupra pâinii și vinului și sunt transformate în Trupul și Sângele Mântuitorului, scopul fiind revărsarea darului lui Dumnezeu asupra credincioșilor, prin Sfânta Împărtășanie, fiind prezent și fizic, cu noi și în noi Iisus Hristos.

Fig. 22. Epicleza din cadrul Sfântei Liturghii

Participarea la Sfintele Slujbe și ierurgii este unul din motivele principale pentru care un turist, turist religios sau pelerin alege un circuit turistic religios

În Maramureș prin sunetul de clopot și de toacă pelerinii și turiștii sunt chemați la Sfintele slujbe care se săvârșesc în fiecare zi, dimineața și seara, în funcție de perioada din anul bisericesc. Maramureșenii sunt buni credincioși și participă în număr mare la slujbele de peste an, se spovedesc, se împărtășesc, postesc și fac fapte de milostenie, încă mai merg la biserică duminica în port popular, folosind saluturi creștinești. Iar un turist sau pelerin, la fel ca în pilda samarineanului milostiv, este încă des întrebat de localnici, dacă nu este flămând sau însetat, dacă are unde să înnopteze, iar aceasta este dragostea creștinească, frățescă. *“Iată acum ce este bun și ce este frumos, decât numai a locui frații împreună”* (Psalmul 132, 1).

4.7. Hramuri, procesiuni și pelerinaje în Maramureș

Hram vine din slavonă și înseamnă **casă**, este sărbătorirea ocrotitorului bisericii, Sfântul sau sărbătoarea căruia îi este închinat locașul de cult. Praznicul bisericii este hotărât de episcopul locului împreună cu comunitatea locală și preotul care construiește locașul, se ține cont de Sfântul sau Sărbătoarea la care localnicii au evlavie.

În Episcopia Ortodoxă a Maramureșului și Sătmăruului există 395 de locașuri de cult, între care 30 sunt mănăstiri sau schituri. Sfinților Arhangheli Mihail și Gavril le sunt închinat 119 locașuri, așadar într-un procent de 30%. Prima biserică cea din Perii Maramureșului era închinată tot Sfinților Arhangheli precum și multe alte mănăstiri de-a lungul timpului, iar la bisericile noi era obiceiul cel puțin la hramul principal să se păstreze hramul bisericii vechi.

Derularea hramului se începe din ajun, cu slujba Vecerniei, la unele biserici și mai ales la mănăstiri, se face priveghere de toată noaptea, Sfânta și Dumnezeiasca Liturghie precum și

alte slujbe specifice dacă sărbătoarea sau sfântul are acatist sau paraclis, și bineînțeles tradiționalele pricesne, rugăciuni prin cânt, renumite fiind pricesnele închinare Maicii Domnului.

Fig. 23. Frecvența numelor hramurilor locașurilor de cult din Maramureș

Procesiunile au o legătură strânsă cu prăznuirea hramului, acestea având o tradiție de câteva secole în zona Maramureșului mai ales la mănăstiri, unde se mergea la hram în grupuri organizate, toți având același scop.

Este atât de minunat exemplul în care se adună credincioși din multe sate și înalță rugăciuni împreună și cântă împreună. De dimineață, grupurile care veneau cu cruce cu prapori, în cadrul hramului aveau un rol bine stabilit, înainte de utrenie toate grupurile înconjurau biserica de trei ori în rugăciune și cântare.

Fig. 24. Sărbătorirea hramului la Mănăstirea Soborul Sfinților 12 Apostoli Bârsana

Pelerinajele în Maramureș se pot clasifica în două grupe: pelerinaje cu ocazia hramurilor și pelerinaje regulate sau tradiționale.

Hramurile, procesiunile și pelerinajele în Maramureș sunt într-o strânsă legătură. Afirm cu tărie că acestea nu sunt comerciale, sunt făcute pentru duh și pentru suflet, iar trăirile duhovnicești, harul dobândit și emoțiile pozitive nu pot fi descrise în cuvinte.

Maramureșenii sunt pelerini în toată lumea, dar în primul rând își cinstesc bisericile și mănăstirile moșilor și ale strămoșilor. Legătura lor este foarte strânsă cu locurile unde au fost botezați, cununați și unde cei dragi își dorm somnul de veci, în biserica satului. În multe sate mulți credincioși se întorc cu bucurie cu ocazia hramului care este un eveniment al întregii comunității, satul/comuna sau orașul, sărbătorindu-i atunci printr-un eveniment sobru pe fiii satului, fiind poate singura zi din an când se întâlnesc, vorbesc, își amintesc de cei dragi plecați și aduc împreună slavă lui Dumnezeu. *“Căci, acolo unde sunt doi sau trei adunați în Numele Meu, sunt și Eu în mijlocul lor”* (Matei 18, 20).

4.8. Baza materială turistică religioasă

Infrastructura turistică reunește totalitatea bunurilor și mijloacelor prin care resursele atractive ale unui teritoriu, naturale și antropice sunt exploatate turistic. România este o țară turistică, iar Maramureșul este o regiune emițătoare dar mai ales receptoare de turiști și pelerini.

Infrastructura turistică include: bazele de cazare și alimentație publică, căile și mijloacele de transport turistic, dotările pentru recreere și cură, dotările auxiliare.

Circulația turistică este o consecință a potențialului turistic natural și antropic îmbinat cu infrastructura creată pentru derularea tipurilor și formelor de turism.

Turismul este o activitate umană, resursele naturale și antropice, căile de comunicație precum și bazele de cazare și de alimentație sunt pionii principali ai acestuia.

Nu putem să discutăm despre turism dacă nu avem o infrastructură turistică normală, decentă, prin care să se ofere condițiile și serviciile minime.

Capacitatea de cazare este în creștere, ceea ce este îmbucurător. Din anul 2010 când județul nostru dispunea de o bază de cazare de 4095 locuri, în anul 2020 capacitatea de cazare a ajuns la 5425 de locuri de cazare însemnând o creștere cu 1330 de locuri, deci aproape cu 30% într-un timp relativ scurt, 10 ani.

Tema prezentei teze este turismul religios și de pelerinaj și voi încerca să analizez doar acele spații de cazare și de alimentație pe care turismul religios și de pelerinaj le utilizează.

Multe complexe monahale au propriile spații de cazare și de servire a mesei, acestea fiind un ajutor foarte util pentru dezvoltarea pelerinajului. Când pelerinul alege un asemenea tip de pelerinaj, trebuie să i se prezinte foarte clar și corect oferta.

Arhondaricul este spațiul de cazare al mănăstirii, dar capacitatea de cazare variază de la mănăstire la mănăstire, la fel și confortul. Așadar, există mănăstiri în care o cameră are 24 de locuri, cu baie comună, și există mănăstiri în care camerele pot fi închiriate în regim single cu baie proprie, bineînțeles că și prețul este diferit.

Trapeza este spațiul de servire al mesei, acestea sunt spații închise asemănătoare restaurantelor, dar există în sezonul estival și terase unde grupurile pot să consume produse alimentare.

Arhondaricul și trapeza ajută foarte mult la derularea unui pelerinaj, în primul rând pentru că se află în incinta complexului monahal sau foarte aproape. Pelerinul poate să-și înalțe rugăciunile personale, poate discuta cu un duhovnic, poate să participe la slujbe, în afara programului când mijlocul de transport este oprit. Un alt beneficiu este acela că experimentează viața din mănăstire, intră în comuniune cu personalul monahal, uneori ajută la punerea și strângerea mesei, la spălarea veselei, fiecare pelerin își pregătește patul, iar la plecare îl schimbă. La arhondaric, după program, au loc seri duhovnicești, când însoțitorul de grup preot sau diacon, după cunoștințele proprii răspunde la întrebările celor din grup, despre pelerinaj sau alte întrebări care îi frământă, discuțiile acestea putând să fie și individuale, unii pelerini se spovedesc de seara pentru a se putea împărtăși dimineața, în cadrul Sfintei Liturghii, este un dialog, ceea ce este foarte benefic. După cum bine știm, la predică este un expozeu al preotului care prezintă un cuvânt de învățătură, iar aici se găsesc răspunsuri punctuale la unele nelămuri care privesc viața duhovnicească.

Bazele de cazare și alimentație care deservește turismul religios și de pelerinaj ale Maramureșului este în jurul acestor vetre de cultură și spiritualitate. Cazarea și servirea mesei se pot realiza la majoritatea mănăstirilor din Maramureș, la multe dintre ele fără nici o remunerație, fiecare donând doar dacă dorește ceva, la fel ca în pilda Samaritanului milostiv; sunt oameni care donează pentru a se pregăti masa pelerinilor care poate nu își permit și nu ar avea cum să răsplătească ceea ce au primit.

Atelierele meșteșugărești din cadrul complexelor monahale sunt elemente de interes în cadrul pelerinajelor și sunt foarte binevenite, atunci când într-un produs turistic cultural, religios sau pelerinaj, este inclusă o zi sau câteva ore, în care cei implicați participă la un atelier de țesătorie, sculptură, dar mai ales de pictură pe lemn sau pe sticlă, iar la final fiecare

își ia opera acasă; nu sunt opere de artă, dar fiecare își amintește cu drag de Maramureș și de acel moment la care a participat și cu propriile mâini a creat opera.

Așezări turistice clasificate, sunt mai multe în Maramureș: pentru practicarea sporturilor de iarnă, Borșa, iar Ocna Șugatag ca stațiune balneoclimaterică de interes național. Pentru turismul religios putem considera comunele Bârsana și Săpânța unde fenomenul turistic a luat amploare odată cu dezvoltarea brandurilor religioase, la Săpânța cu Cimitirul Vesel și Mănăstirea Săpânța Peri, care sunt atracții foarte căutate la nivel național și internațional. În topul atracțiilor turistice-religioase inedite din Maramureș se situează Cimitirul Vesel de la Săpânța. Bârsana este de asemenea la loc fruntaș prin Mănăstirea Bârsana care a fost recitatorită începând cu anul 1993, în localitate existând și vechea biserică, care face parte din Patromoniul Mondial UNESCO. Ne oprim la aceste două localități, pentru că aici a fost foarte vizibilă ascensiunea din punct de vedere al dezvoltării infrastructurii de cazare. În urma unor studii realizate în anul 2013, am observant că aici erau la un moment dat pensiuni clasificate cu spații propice cazării și servirii mesei, aproximativ 50 de pensiuni în fiecare dintre cele două comune ale Maramureșului Voievodal.

Căile și mijloacele de transport în Maramureș

Căile de comunicație și mijloacele de transport au un rol foarte important în derularea turismului. Odată cu dezvoltarea infrastructurii de transport, turismul a luat amploare. Dacă datorită accesului, până nu demult unele obiective erau greu sau deloc accesibile, acum putem într-un timp relativ scurt să parcurgem o distanță însemnată, depinde de traseul pe care îl alegem.

Principalele căi și mijloace de transport implicate în turism sunt cele rutiere, feroviare, aeriene, navale și mijloacele de transport speciale.

Dezvoltarea tehnicii și a tehnologiei a contribuit semnificativ și la dezvoltarea fenomenului turistic, de exemplu dezvoltarea sistemului de navigație GPS, care indică foarte rapid și facil o anumită locație, la care nu am mai fost; datorită lui, s-a renunțat treptat la tradiționala hartă.

În Maramureș curele balneoclimaterice în scop medical pot să fie îmbinate cu turismul religios, câteva zile în stațiunea Ocna Șugatag sau la Coștiui, îmbinate cu popasuri duhovnicești la bisericile și mănăstirile seculare.

Dotările auxiliare sau complementare sunt mijloacele și instituțiile economice, sociale, culturale, la care turistul apelează pe parcursul sejurului. Acestea sunt magazinele, poșta,

băncile, instituțiile de asistență socială, administrative, culturale, sportive, religioase. Ele sunt destinate întregii populații, fără a fi realizate în scopul expres al turismului, dar există și cazuri în care dezvoltarea acestora o cere, spre exemplu bancomate, case de schimb valutar, magazine de suveniruri, benefice pentru toți actorii implicați.

5. STADIUL ACTUAL AL VALORIFICĂRII OFERTEI TURISTICE PENTRU TURISMUL RELIGIOS ȘI DE PELERINAJ

5.1. Circulația turistică

Maramureșul este o destinație brand căutată la nivel internațional. Anual mulți turiști și pelerini derulează program turistice în Maramureș, acesta fiind o destinație de top pentru turismul religios și de pelerinaj. Maramureșul este o regiune emițătoare, dar mai ales receptoare de turiști și pelerini, concluzii rezultate în urma analizei datelor statistice.

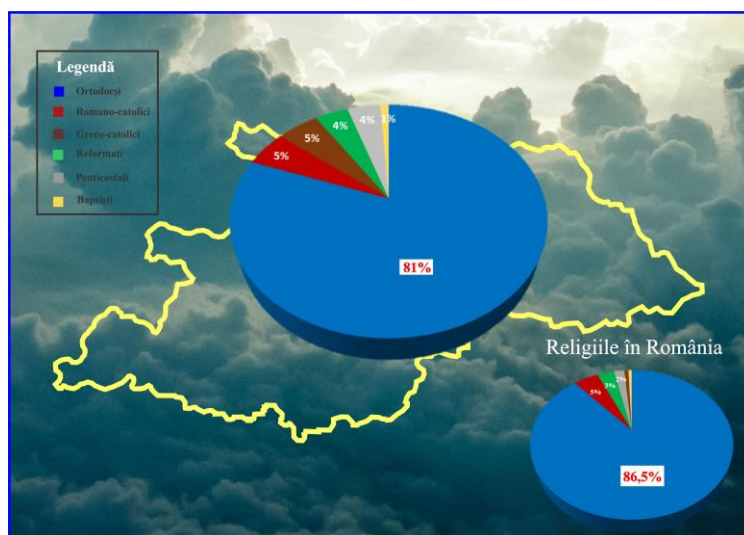

Fig. 25. Distribuția ponderală a religiilor în Maramureș și România

Maramureșul este o destinație brand, din datele statistice reiese că anual mulți turiști și pelerini aleg această regiune pentru derularea unui pachet turistic. În primul rând, trebuie să știm foarte clar de câte spații de cazare dispune județul și care este gradul lor de confort, deoarece acesta este direct proporțional cu prețul.

Conform studiilor din teren, a chestionarelor și a interviurilor, am adunat câteva informații semnificative. Turismul religios și de pelerinaj se află pe unul din primele 3 locuri, după turismul cultural, în care se fac opriri și la obiective religioase și după turismul mixt, relaxare, curativ și scurte vizite.

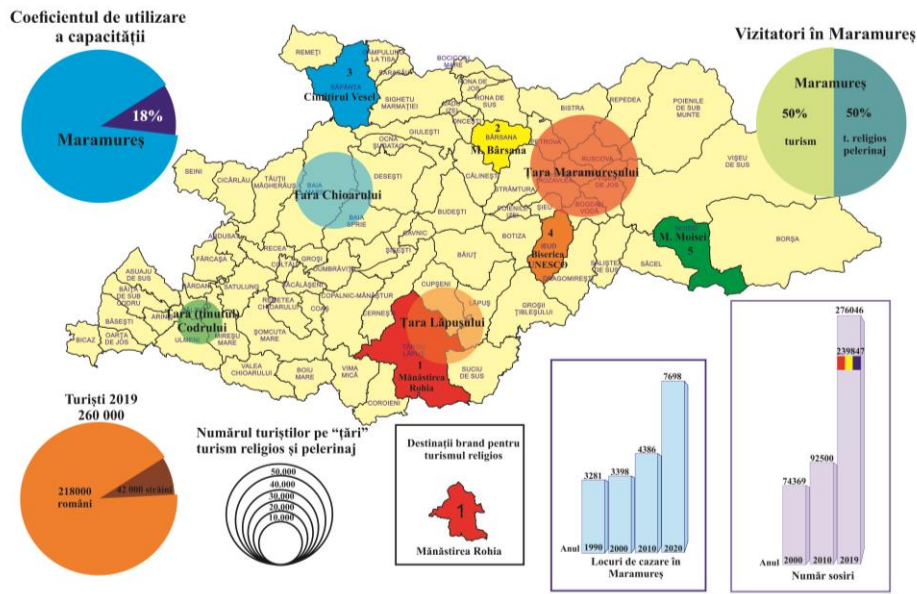

Fig. 26. Indicators specifici circulației turistice în Maramureș în perioada 1990-2020

Principalii indicatori sunt numărul sosirilor și al înoptărilor, așa calculăm și coeficientul de utilizare a capacității.

Coeficientul de utilizare a capacității de cazare în județul Maramureș în anul 2019 este de 18,5%, sub media națională. De asemenea, cunoaștem fluctuațiile cu punctul culminat în lunile iulie-august, când este perioada concediilor și a vacanțelor. Din păcate, o bună parte din turismul derulat în Maramureș este sezonier, turism personalizat, iar actorii implicați în fenomenul turistic au afaceri la limita subzistenței.

Am chestionat 300 de persoane turiști și pelerini, dintre aceștia aproximativ 33% fiind străini. Un procent de 25-35% derulează doar turism religios, iar pelerinaje derulează un procent și mai mic 15-20%, care participă inclusiv la hramuri, la slujbele specifice cu toate componentele pelerinajului, țările de origine fiind Franța, Italia, China, Japonia, SUA, Serbia, Bulgaria, etc.

Călătorii români care poposesc în Maramureș, într-un procent de aproximativ 70%, fac un popas la minim un obiectiv religios, cum ar fi Cimitirul Vesel de la Săpânța, Mănăstirea Săpânța - Peri, Mănăstirea Bârsana, Mănăstirea Moisei sau Mănăstirea Rohia; acest tip de turism îl practică grupurile mici, mai ales în familie, cei religioși ating o bună parte din obiectivele sacrale, cei mai puțin religioși le îmbină cu cele culturale.

Anual, aproximativ 1 milion de români călătoresc în afara țării, într-un sejur, între aceștia fiind și maramureșenii. Țările preferate sunt Grecia, Turcia, Bulgaria în Europa, Egipt și Tunisia în afara Europei, pentru turism în general. Pentru turismul religios cea mai căutată

destinație este Israelul, aproximativ 50000 de pelerini ajung anual pe urmele Mântuitorului, în ordinea preferințelor, urmează Grecia, Turcia (Capadocia), Egipt, Rusia.

Poporul român a fost, este și va fi un popor religios și credincios, Maramureșul este o destinație turistică specifică turismului religios și de pelerinaj. În Maramureș turistul sau pelerinul este considerat prieten, parte din familie și de aceea se comportă ca atare, este foarte strânsă relația cu Dumnezeu dar și cu semenul, este o împreună lucrare pe cele două direcții pe orizontală și pe verticală.

5.2. Formele turismului religios

Tipurile de turism sunt încercări de tipizare a activităților turistice, acele acțiuni care au însușiri comune și pot fi analizate caracteristicile și activitățile comune. Tipurile de turism: de recreere, curativ, cultural, complex, mixt sau polivalent.

Turismul religios și de pelerinaj poate fi integrat în cadrul turismului cultural-religios, duhovnicesc, dar aș îndrăzni să afirm că este un tip separat. Turismul religios și de pelerinaj poate fi ierarhizat în trei subtipuri: turism mixt sau polivalent, turism cultural-religios, pelerinaj.

În cadrul programelor, călătorii experimentează aceste tipuri de turism. În același program se pot: experimenta turism religios, pelerinaj sau turism mixt, acesta variind de la persoană la persoană. Un pachet turistic poate să fie pelerinaj pur respectând toate etapele.

Diferența dintre cultural și religios, o face chemarea interioară a turistului, credința acestuia. Putem să vizităm un obiectiv religios fără a avea vreo chemare, vreun simțământ, doar din punct de vedere cultural, al istoriei, al arhitecturii, al picturii. O întâmplare, o chemare interioară, o minune poate să transforme un circuit cultural-religios într-un pelerinaj, într-un drum inițiativ.

Pelerinajul este răspunsul la chemarea și căutarea divinității, pentru a primi binecuvântare spor și ajutor. În cadrul călătoriei, obiectivele, din punct de vedere artistic, pot să aibă să nu aibă vreo însemnătate, pentru cel aflat în cumpănă, în căutare. Acesta își atinge scopul dacă găsește răspunsul, dacă trăirile, emoțiile și sentimentele sunt profunde conform așteptărilor, înainte în timpul și după pelerinaj.

Formele de turism sunt modalitățile de practicare ale tipurilor de turism, acestea sunt specifice tuturor tipurilor de turism.

5.3. Evaluare, amenajare, valorificare și dezvoltare turistică

Conform studiilor realizate, în topul preferințelor pelerinilor pentru turismul extern sunt: Israel, Grecia, Turcia-Capadocia, Egipt, Rusia, Ucraina, Republica Moldova. Ofertele agențiilor de turism și pelerinaje sunt diferite și vom face o distincție clară între agențiile de turism și agențiile de pelerinaje. Oferta agențiilor de turism este una diversificată, turiștii putând alege circuite religioase-culturale în care sunt îmbinate mai multe tipuri și forme de turism, dar am găsit oferte foarte puține de pelerinaje.

Avem turism religios și pelerinaj pur în adevăratul sens al cuvântului. Echipele agențiilor de pelerinaje sunt profesioniste, pregătind în cele mai mici detalii totul, pentru un pelerinaj de neuitat. Ofertele sunt asemănătoare, se pregătesc cu un an înainte, pentru a fi timp pentru înscrieri, grupurile au între 40-55 locuri. În cadrul pachetelor se oferă: zbor cu avionul, cazare, masă în regim demipensiune, transport la sol, ghidaj profesionist, ghid, preot-ghid și preot însoțitor, diverse suveniruri, intrările la obiective, alte bucurii duhovnicești. Partea de promovare este puțin atipică, aceasta se face în online, la sediile agențiilor, dar și prin preoții din parohii care afișează și promovează aceste pelerinaje, de asemenea mai sunt și grupuri gata formate de către preoții care doresc să călătorească împreună cu comunitățile parohiale ca să aibă liniștea că fac călătoria împreună cu persoane cunoscute.

Oferta turismului religios și de pelerinaj în Maramureș am împărțit-o în 3 subgrupe. Prima dintre ele este oferta agențiilor de turism străine; sunt prezentate unele mănăstiri mai renumite și câteva biserici de lemn, mai ales cele UNESCO precum și Cimitirul Vesel de la Săpânța, ofertele sunt destul de sumare, informațiile de pe unele site-uri nefiind chiar cele din teren, dar sunt și oferte interesante în cadrul unor trasee turistice culturale, nu religioase sau de pelerinaj, fiind foarte greu unei persoane de altă cultură și de altă religie să pătrundă în profunzimea religiosului maramureșean.

Oferta agențiilor de turism din România în Maramureș este variată și părți importante din circuite sunt mixte, axate pe vizitele religioase, precum și pe unele tururi religioase sau chiar pelerinaje, care nu folosesc însă limbajul specific, dar sunt foarte bune din punct de vedere turistic.

Agențiile de pelerinaje descrise mai sus oferă circuite religioase, incluse în circuite mai lungi în care petrec 1-2 zile și în Maramureș sau participă la hramuri, cu includerea Liturghiei și a altor activități specifice turismului religios și de pelerinaj. Foarte puține pelerinaje de sine stătătoare se fac în Maramureș, multe dintre ele sunt pelerinaje mai

complexe, în care se vine din Transilvania, de la Nicula, se urcă la Rohia, Bârsana, Moisei, rareori se adaugă Săpânța și Sighetu Marmăției, apoi se trece mai departe în Bucovina.

Oferta agențiilor de turism din Maramureș cu turism religios și de pelerinaj în județ, spre surprinderea noastră este una destul de sumară. Multe agenții de turism din Baia Mare, Maramureș, oferă doar turism extern, iar unele dintre ele includ câteva obiective religioase în circuite culturale, organizate destul de rar, eventual cu ocazia hramurilor, se încearcă mai ales aducerea de turiști străini.

Oferta Agenției de pelerinaje Pelerinul Creștin este una diversificată, iar în cei 3 ani de la licențiere a creat câteva pachete interesante: Circuitul bisericilor UNESCO de lemn, Circuitul icoanelor făcătoare de minuni, Circuitul mănăstirilor istorice din Maramureș, pelerinaje cu participarea la diverse slujbe, Sfântul Maslu, Priveghere, Liturghie, participarea la hramuri. De asemenea, în cadrul turismului religios și de pelerinaj sunt și activități cu implicare a turiștilor/pelerinilor, cum ar fi răspunsurile la strană, ateliere meșteșugărești de pictură, sculptură, olărit, țesătorie, ateliere de bătut toaca și multe alte activități. Turiștii primesc ghidul pelerinului, ecusoane, eșarfe cu sigla agenției, serviciile sunt personalizate, de aceea nici pelerinajele nu sunt foarte multe, agenția a fidelizat pelerinii și s-a creat o relație frumoasă.

Partea de asistență turistică religioasă poate fi asigurată de ghizi autorizați, de ghizi clerici, preoți sau diaconi care nu au atestat de ghid, dar îndeplinesc cu succes toate sarcinile.

De asemenea, serviciile auxiliare pentru turismul religios și de pelerinaj, pangarele și magazinele de obiecte bisericești sunt bine dezvoltate la nivelul județului Maramureș.

Infrastructura de transport este în proces de modernizare. Sperăm în continuarea dezvoltării acesteia într-un ritm alert, infrastructura de transport fiind un factor de dezvoltare pentru regiunea turistică, iar aeroportul din Baia Mare ar trebui să-și mărească oferta, cu destinații mult mai diversificate.

Odată cu dezvoltarea Biroului de Pelerinaje al Episcopiei Ortodoxe Române a Maramureșului și Sătmarului și a Agenției Pelerinul Creștin, se va dezvolta turismul religios și de pelerinaj în colaborare cu toți actorii implicați, privați și publici, în mod armonios și unitar, în direcția dorită de toată lumea și bineînțeles de către turiști și pelerini, care sperăm să găsească în Maramureș ceea ce și-au dorit, pe Hristos și chipul acestuia revărsat asupra sufletului curat și cald al maramureșeanului creștin autentic.

5.4. Analiză cantitativ-calitativă, omul-axis mundi

Pentru a corela cererea cu oferta, vom analiza un chestionar aplicat la 300 de persoane, dintre care 200 de români. Pelerinii pun accent pe starea duhovnicească, pe atmosfera creată de pe parcursul programului turistic, lucru confirmat de rezultatele chestionarului, dar și din multele întâlniri cu turiști și pelerini.

Am început cu o întrebare din care se poate constata dacă cei care au răspuns au mai participat la pelerinaje, subînțelegând din răspusul afirmativ că sunt familiarizați cu acest termen, îl înțeleg; în procent de 100%, toți au răspuns că au mai fost în pelerinaj. În momentul când se organizează un pelerinaj este foarte util să știm cine sunt cei cu care călătorim, pentru a putea adapta programul în funcție de așteptările, caracteristicile și interesul membrilor grupului. Într-un program în care sunt și pelerini foarte înduhovniciți, religioși și credincioși, dar și pelerini mai puțin religioși și credincioși, sau cu unele incertitudini, este recomandat ca ghidul și însoțitorul să creeze o stare de echilibru, ca cei din prima categorie să avanseze, dar să nu-i pierdem nici pe cei din a doua categorie.

Pelerinii călătoresc în toate colțurile țării, în Bucovina și Moldova, în Transilvania, în Muntenia, în Dobrogea, în Oltenia, în Banat, în Crișana, în toate regiunile istorice, locașurile de cult fiind numeroase, fiecare zonă având specificul ei. Unele regiuni fiind alese pentru frumusețea artistică, altele pentru piața duhovnicească. Fiecare pelerin călătorește acolo unde cehmarea Lui Dumnezeu este mai mare.

Cei aproximativ 300 de turiști și pelerini chestionați au călătorit în toate colțurile lumii, de la ancestralele mănăstiri din Maramureș, până în țări îndepărtate din Africa sau America de Sud. Un procent de aproximativ 70%, au fost doar în pelerinaje interne, deducem că imposibilitatea de a lipsi mai mult de o săptămână, resursele financiare, frica de avion, starea de sănătate, lipsa pregătirii i-a împiedicat sau ceea ce căutau au găsit într-un pelerinaj intern. **Nu să fi fost la Ierusalim merită laudă, ci să te fi umplut de Duhul Sfânt prin trăirea la Ierusalim** (Fericitul Ieronim). Depinde foarte mult de fiecare unde căutarea găsește răspuns, iar ceea ce caută, trebuie să fie ceva profund duhovnicesc. În afara țării, pelerinii au călătorit în Israel, Grecia, Capadocia, Egipt, Italia, acestea fiind și țările unde cei chestionați ar dori să meargă, iar cei care au mai fost, să se umple din nou de har în aceste locuri.

Motivele pelerinajului sunt diverse. Ne rezumăm însă în a enumera cele mai des întâlnite motive în multitudinea de chestionare completate: *căutarea stării de liniște sufletească, avansarea pe scara credinței, întărire în credință, alinare sufletească, rugăciune,*

nevoia de a fi în legătură cu Dumnezeu, dorința de a cunoaște, de a descoperi, căutarea de răspunsuri la probleme grave.

Pelerinajul are o **însemnătate** profundă pentru cei implicați: *drumul luminos al rugăciunii și comuniunii cu Dumnezeu, o mergere sfințitoare împreună, un prilej de îmbogățire spirituală, de comuniune și rugăciune, apropiere de Dumnezeu, primirea de învățături și sfaturi duhovnicești, întâlnirea cu Hristos, o poartă de regăsire a sinelui, deconectare de profan, aprofundare în rugăciune, căldură duhovnicească, har și mângâiere sufletească, relaxare.*

Fiecare dintre noi când întreprindem o acțiune, așteptăm anumite rezultate. Acestea sunt foarte greu de descris în cuvinte, dar am ținut neaparat să vedem cum percep participanții la chestionar **rezultatele pelerinajului**: *conștientizarea efemerității vieții, a scopului pe pământ, apropierea de Dumnezeu, eliberare, spiritualitate crescută, liniște, pace, bucurie, alinare sufletească, îmbogățire duhovnicească, întărire în credință, liniștea lăutrică, consolidarea relației cu Dumnezeu, mulțumire, consolidarea relațiilor în biserica vie, puterea de a merge mai departe, întărirea credinței.*

Din răspunsurile primite deducem că unii pelerini identifică foarte bine la fel ca și cercetătorii în domeniu, asemănările și deosebirile dintre turism religios și pelerinaj, alții le percep la fel, afirmând că nu există diferențe sau sunt insesizabile, ambele având același scop.

Pe lângă motive, rezultate, însemnătate, să vedem și care sunt **persoanele** pentru care mergem într-un pelerinaj: în proporție de 50% creștinii derulează un pelerinaj duhovnicesc pentru sine, apoi, în ordine descrescătoare urmează familia, prietenii, unii chiar și pentru cei ce nu îi iubesc (iubirea ideală, pentru cei ce ne urăsc). Dintr-un răspuns pentru mine și pentru sufletul meu, am dedus că aici putem să facem diferența între trup și suflet, pelerinii făcând distincție clară între sănătatea trupească și cea sufletească; unele răspunsuri ne duc spre universalitate, spre comuniune, pentru toți, sau pentru Dumnezeu. Divinitatea nu este pusă pe primele locuri, apreciind sinceritatea, observăm fragilitatea ființei umane, care știe că nu poate fără Dumnezeu, toate sunt daruri ale Sale, pune accent pe binele trupesc și mântuirea proprie, în ascultare față de Dumnezeu. Întrădevăr, El nu are nevoie de nimic de la noi, și prin demonstrarea celor frumoase și bune față de aproapele, ne arătăm aceste sentimente și față de Dumnezeu, dar să nu-l excludem, pentru că toate sunt daruri ale Sale.

În cadrul pelerinajelor unii au avut parte de minuni, de rugăciuni împlinite, iar alții nu, pentru că nu le-au văzut, nu au fost pregătiți să le primească sau poate nu ar fi fost folositoare și mântuitoare. Minuni de care au avut parte unii pelerini: însănătoșirea, primirea darului de a face copii, liniștea și pacea sufletească, aflarea de răspunsuri la întrebările care îi frământau.

Minune este în fiecare zi când ne trezim, vedem răsăritul soarelui, suntem sănătoși, îi avem alături pe cei dragi. Să mulțumim Domnului!

Înălțăm rugăciuni de cerere, de mulțumire, de căință, de laudă, de multe ori ne amintim de Dumnezeu și sfinții săi la necaz și la bătrânețe, dar este bine și mai târziu decât niciodată ca să răspundem fără ezitare chemării lui Hristos.

Maramureșul este o destinație brand a turismului religios și de pelerinaj la nivel național și internațional. În concepția pelerinilor pe primele 5 locuri într-un clasament al destinațiilor religioase brand se situează mănăstirile de la Rohia, Bârsana, Săpânța Peri, Cimitirul Vesel de la Săpânța și Catedrala Episcopală din Baia Mare. Patru dintre ele sunt locașuri de cult ortodoxe, unele mai noi, altele mai vechi, dar și cele noi sunt construite pe vetre monahale atestate de secole, iar unul este un cimitir unic în lume în care moartea a fost luată în derâdere.

Fig. 27. Obiective religioase brand din Maramureș

Urmează un studiu asupra a 12 servicii sau activități derulate, pentru a vedea gradul de importanță pentru pelerini, să știm pe ce trebuie pus accent în cadrul pelerinajelor și turismului religios. Foarte importante sunt pregătirea ghidului, atmosfera creată, participarea la slujbe, discuțiile cu duhovnici, rugăciunea și cântarea în grup. Sunt considerate importante prezentarea istorico-religioasă, închinarea la icoane, autocarul; puțin importante sunt considerate cazarea și mâncarea, punerea pomelnicelor, iar fără importanță este considerată achiziționarea de suveniruri, dar care trebuie totuși să aibă un timp alocat pe parcursul programului.

Pelerinajul are multe înțelesuri, multe forme de manifestare, enumerăm câteva cuvinte spuse din suflet, care descriu cele mai bine cele întâmplate pe parcursul călătoriei. *Credință, dragoste, speranță, rugăciune, pocăință, hrană pentru suflet, evlavie, smerenie, emoție, îmbogățire duhovnicească, mulțumire, întâlnire cu Dumnezeu, pace, introspecție relaxare, împlinire, liniște*, acestea sunt cele mai des folosite cuvinte pe care pelerinii le utilizează pentru a descrie pelerinajul. Pentru idealizarea pelerinajului avem nevoie de cuvinte care să ne

transpună partea sufletească, să putem ajunge acolo unde nu vedem, doar simțim și trăim, pentru mântuire.

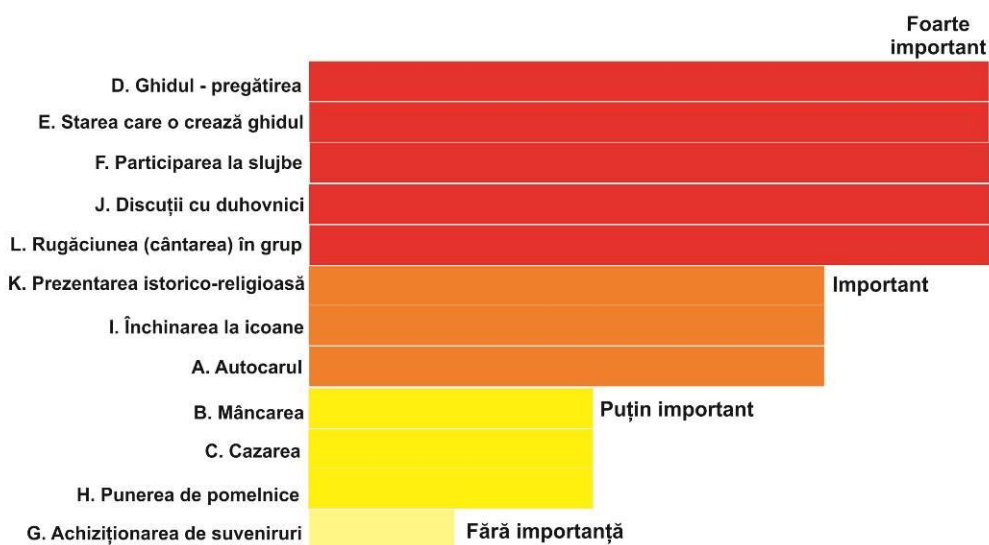

Fig. 28. Importanța serviciilor și activităților în opinia pelerinilor

Acolo unde este comoara noastră, acolo va fi și inima noastră. Pentru găsirea sinelui uneori parcurgem mii de kilometri. Răspunsul la această căutare poate să fie într-un loc anume, la Sfântul Mormânt, Râul Iordan, Muntele Athos, Eghina, Mănăstirea Hozeva, Mănăstirea Bârsana, sau în orice alt loc, în care legătura om-Dumnezeu, s-a intensificat și a ajuns la punctul maxim, uneori fiind înlăuntrul nostru, doar trebuie să o găsim.

Dorim să aflăm dacă au simțit prezența lui Dumnezeu, a lui Hristos și a Sfinților în cadrul pelerinajelor, dacă munca a ajuns unde trebuie, iar părerile lor, momentele lor de bucurie, sunt împlinirile organizatorilor, cuvintele de laudă și de încurajare sunt o mulțumire și o responsabilitate imensă pentru organizatorii de pelerinaje și turism religios. O lacrimă în colțul ochiului, este o mândrie nepăcătoasă, este finalitatea, îndeplinirea obiectivului, ca după derularea programului, participanților să le fie mai bine ca înainte, o parte din ce și-au dorit să a împlinit.

Omul sfințește locul, câteva descrieri, ale pelerinilor despre persoana cu care au intrat în contact ca și cleric, ghid de turism, coordonator de grup, director de agenție de pelerinaje. Acestea sunt chestionare pentru îmbunătățirea serviciilor, pentru a corela cererea cu oferta, pentru a progresa și aprofunda aspectele care sunt relevante. Cuvintele frumoase ne responsabilizează, micile imperfecțiuni ne motivează, nu pentru a fi cei mai buni, ci pentru a deveni mai buni, pentru a deschide larg porțile sufletelor.

5.5. Trăirile pelerinilor și turiștilor religioși

Fig. 29. Trăirea pelerinilor

Fiecare participant, atunci când pleacă în pelerinaj, pornește cu un gând și cu anumite sentimente și trăiri: pentru a înălța o rugăciune de cerere, de mulțumire, de laudă, de căință; aceste rugăciuni sunt pentru fiecare pelerin, pentru el însuși sau pentru cei dragi, din această lume sau pentru cei plecați. Aici intervine eul propriu individual, care depinde de trăirea și de cât de mult Dumnezeu descoperă celui care caută în timpul și locurile din acel pelerinaj.

Există o trăire dinainte de pelerinaj, în timpul pelerinajului și după pelerinaj. Pentru a fi un pelerinaj în adevăratul sens al cuvântului, pelerinul trebuie să simtă starea în toate cele trei etape. **Toți pelerinii sunt turiști, dar nu toți turiștii sunt pelerini**

Preotul, diaconul, ghidul însoțitor, având și harul Duhului Sfânt poate influența mai mult și mai bine într-un mod folositor, evoluția pelerinajului și a fiecărui pelerin în parte, cu o vorbă bună, cu o faptă bună, cu un sfat, cu o rugăciune, cu o priceasă, cu un cuvânt care la locul și la timpul potrivit poate să fie răspunsul, să fie motivul căutării; iar atunci când putem și aproape de fiecare dată putem, suntem datori, să contribuim la ușurarea crucii pentru cei de lângă noi, să fim uneori Simon din Cirene, pentru că indiferent de greutatea crucii, atunci când o primim ni se măsoară curajul și credința.

Este pelerin și derulează un pelerinaj cineva care trăiește cele trei etape, de la idee până mult după întoarcere sau chiar pentru totdeauna.

Pentru mine, icoana cu pelerinul autentic este pelerinul care în genunchi cu lumânarea în mână se roagă plângând și plânge rugându-se, care trăiește cu ceilalți și pentru ceilalți, o privire curată și senină. Și ce poate fi mai profund decât creștinul maramureșean, cu hainele tradiționale de sărbătoare, care înainte de a pleca spre casă, îngenunchează lângă biserică și sărută lemnul Sfânt, își face semnul sfintei cruci, ridică ochii la cer și spune *Doamne ajută-*

mă!, acesta este Maramureșul religios, țara pelerinajului autentic și viu, care va dăinui pentru totdeauna.

Fig. 30. Tineri din Țara Lăpușului rugându-se

Să ne întoarcem din toate pelerinajele acestei vieți ca și Luca și Cleopa, spre slava lui Dumnezeu și spre a noastră mântuire.

6. PEISAJELE SACRALE

Cultura schimbă peisajele iar peisajele sunt expresia vie a culturii

(Nassauer, J., 1995).

O minune săvârșită, o dorință implinită, poate fi peisajul sacral ideal pentru persoana asupra căruia s-a săvârșit minunea, peisajul fiind o icoană fără o valoare artistică deosebită, dar prin care Sfântul reprezentat a înfăptuit minunea, așadar propunem **modelul ABCD (abiotic-biotic-cultural-duhovnicesc)**.

Aceste peisaje sacrale, mai ales, sunt reprezentări mentale înainte de a fi văzute prima dată, ele pot să aibă diferite forme, în funcție de nivelul de cultură și cunoștințele acumulate; spre exemplu peisajul actual de pe Golgota, nu este cel de acum 2000 de ani, suferind modificări, dar nu este nici cel reprezentat în unele filme artistice, ci este un altar construit în complexul Bisericii Învierii, pe locul unde a fost Crucea Mântuitorului Hristos.

Peisajul sacral este un fenomen complex, Geografia fiind în strânsă legătură cu Teologia, Etnologia și Istoria.

Peisajele sacrale, în mare măsură sunt limitate ca spațiu la un element sau la câteva elemente asemănătoare într-o regiune, un sat/oraș, țară, dar cu o semnificație spirituală profundă.

Peisajele sacrale fac parte dintr-un ansamblu. Farmecul locului este completat prin elementele de fundal, elementele secundare, împreună se crează peisajul sacral autentic maramureșean. Anumite obiective scoase din peisaj și-ar pierde mult din frumusețe și din valoare.

6.1. Peisaj ritualic

În fiecare țară este majoritară o religie, existând locașuri de cult ale acesteia dar și ale religiilor minoritare. În Maramureș religia creștină ortodoxă este majoritară, existând aproape în fiecare sat o biserică ortodoxă, dar există locașuri de cult ale creștinilor catolici dar și ale evreilor.

Descriem mai jos elementele principale ale peisajului, dar acestea nu pot să fie luate individual ci adunând cele patru componente ABCD: Abiotic-Biotic-Cultural-Duhovnicesc. Pe lângă construcții este mediul natural unde acestea sunt poziționate, este partea culturală a turiștilor și pelerinilor și ceea ce trăim fiecare din punct de vedere duhovnicesc.

Într-un peisaj nu apare doar un singur element: spre exemplu în cadrul peisajelor ritualice centrale sunt: bisericile, catedralele, mănăstirile și schiturile, troițele, crucile, locașurile de cult aparținând altor religii sau alte elemente, ca și element principal, dar există și elemente secundare precum și peisajul natural care dau plus valoare.

6.2. Peisaj sepulcral

Mormintele au o funcție sacrală foarte importantă; prin îngrijire și rugăciune aducem cinstire celor dragi plecați dintre noi. De la renumitele piramide egiptene sau mayașe la mormintele din curte, toate au aceeași utilitate.

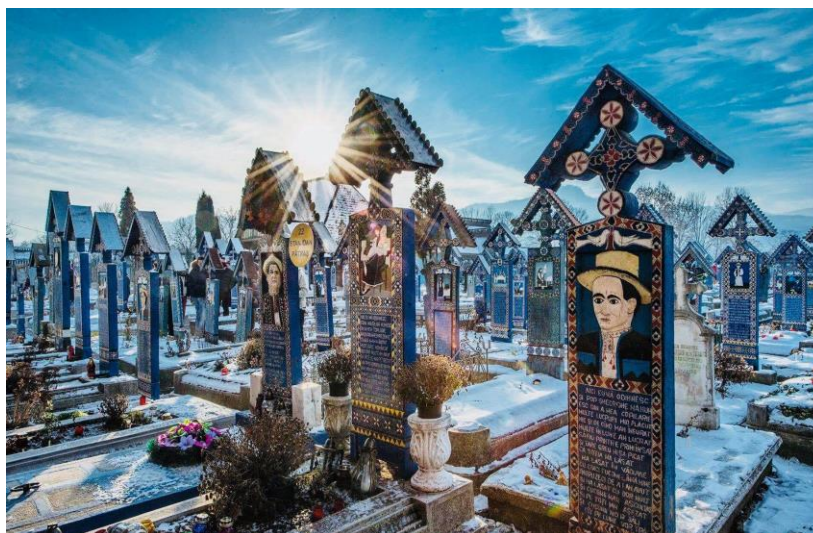

Fig. 31. Peisaj sepulcral

6.3. Peisaje sacrale temporare

Peisajele sacrale temporare sunt reprezentări ale cultului religios realizate periodic, sau cu o anumită frecvență, o dată pe an. Încă din cele mai vechi timpuri se realizează pelerinajele religioase și hramurile. În cadrul acestor manifestări se întâlnește modelul ABCD (abiotic-biotic-cultural-duhovnicesc). Evenimentul în sine se realizează într-un anumit loc, cei care participă sunt oameni clerici și mireni, aceștia fac parte dintr-o cultură și fiecare are o anumită pregătire, iar motivația este de ordin duhovnicesc, participă pentru împlinirea dorințelor, rugăciune de cerere/milă, laudă și mulțumire. Pe parcursul pelerinajului sau al programului religios, cei implicați consumă resurse.

Cele mai renumite **pelerinaje** creștine la nivel mondial sunt cele în Israel – Țara Sfântă, în Grecia pe urmele Sfinților, Muntele Athos, Capadochia. În România sunt renumite pelerinaje în zonele unde sunt grupate mai multe locașuri de cult: Maramureș, Bucovina și Moldova, Transilvania, Valea Oltului, București. Unii credincioșii merg să se închine la moaștele sfinților, în locuri cu mari duhovnici sau trecuți deja la Domnul: Cuvioasa Parascheva la Iași, Dimitrie Basarabov la București, la locurile de odihnă ale marilor duhovnici: Mănăstirea Prislop – Părintele Arsenie Boca, Mănăstirea Sihăstria – Părintele Ilie Cleopa, Mănăstirea Rohia – Arhiepiscopul Justinian, precum și la icoane făcătoare de minuni, în Maramureș fiind renumite icoanele făcătoare de minuni de la Mănăstirile Rohia, Moisei și Dragomirești, dar și altele; după sfințire toate icoanele sunt făcătoare de minuni. Derularea unui pelerinaj creează un peisaj temporar dinamic, peisajului sacral sau sepulcral i se adaugă

omul, cununa creației, care este adus de o trăire lăuntrică, duhovnicească și care are un comportament și o ținută specifică, o trăire aparte.

De la plecare și până la întoarcere, pelerinul se supune de bună voie regulilor grupului, trăiește în comuniune pelerinajul organizat. Se îmbină rugăciunea de grup, cântecele religioase și priceșnele, cu informațiile istorice și religioase, cu cateheze și predici, cu participarea la slujbe, cu spovedanie și împărtășanie, cu post, fapte bune și nevoințe.

Hramurile sunt bucuria întâlnirii cu cei dragi, cu ierarhii cu familia cu poporul dreptcredincios. Hramurile, pe lângă partea în care se adună pelerini din toate colțurile lumii, îi adună împreună și pe membrii aceleiași comunități dar și pe fiii satului/orașului plecați. Este o bucurie să te întorci în localitatea natală, la Sfânta Biserică, în același timp vizitând și rudele dragi, iar când aceștia nu mai sunt, rămâne Biserica care este Mama tuturor. Sunt momente înălțătoare de rugăciune, de comuniune și comunicare, de bucurie. Împreună bucuria și iubirea se adună prin aproapele pentru Hristos – Lumina Lumii.

Fig. 32 Hram la Catedrala Episcopală “Sfânta Treime” Baia Mare- 2021

Pe lângă aspectele comune, fiecare hram are și specificul și amprenta locului, o așa zisă mândrie nepăcătoasă, acolo în comunitatea aceea, la acel hram este ceva care numai acolo se întâmplă, o priceasnă aparte, un obicei, o tradiție unică. *Cu cântare de mărire/Plecăm azi la mănăstire.*

Din punct de vedere spațial și al dimensiunii, avem peisaje sacre: un obiectiv/element sacru: biserică, cruce, troiță dar făcând parte dintr-un ansamblu; complex sacru – Mănăstirea Bârsana, sat sacru: Bârsana, Rohia, oraș sacru: Ierusalim, regiune sacră: Maramureș, țară sacra Israel -Țara Sfântă.

7. MODELE PRACTICE ÎN TURISMUL RELIGIOS ȘI DE PELERINAJ

7.1. Agenție de turism/agenție de pelerinaje

De ce să deschidem o agenție de turism sau de pelerinaje? Răspunsul este foarte simplu: pentru a putea oferi servicii turistice personalizate, trebuie să avem un statut juridic. După ce am obținut un statut juridic, trebuie să avem o poliță de asigurare, care dă siguranță în plus atât turistului/pelerinului cât și agenției. După ce avem o formă juridică și o asigurare, trebuie să avem o persoană, un profesionist care să fie manager în activitatea de turism. După aceea depunem documentația la Ministerul Turismului, acum Ministerul Economiei, Antreprenoriatului și Turismului, iar când ești recunoscut de autoritatea competentă, conform legii, poți să desfășori activitatea.

Între o agenție de turism și o agenție de pelerinaje există multe asemănări, dar și câteva deosebiri, în unele cazuri, serviciile coincid: cazare, masa și transport. Serviciile auxiliare sunt însă diferite și prezentate din punctul de vedere al profesionistului în geografie, turism, teologie. Dacă în cadrul unui program turistic stărnim emoții pozitive, în cadrul unui pelerinaj contribuim la trăiri duhovnicești. Dacă într-un circuit turistic, punem accent pe prezentarea istorică a obiectivelor, pe anumite legende, într-un pelerinaj punem accent pe viețile sfinților, pe minunile săvârșite, pe istoria mântuirii, pe ce putem face ca să dobândim împărăția cerurilor.

O agenție de turism excelează pe tipurile de turism pe care se specializează, o agenție de pelerinaje dorește să contribuie la mântuirea participanților. Ambele agenții sunt benefice pentru grupul țintă pe care se axează, și este normal, nu putem să le facem bine pe toate, fiecare excelează într-un anumit domeniu și trebuie să înmulțească talantul primit. Există colaborări fructuoase între agenții de turism și agenții de pelerinaje, avem colaboratori care pe lângă turismul litoral, sunt specialiști și pe turism religios, fiind cu adevărat pasionați. Colaborările sunt benefice și pentru actorii din turism și pentru turiști și pelerini. Agenția Pelerinul Creștin nu organizează croaziere, turism litoral, dar poate să recomande profesioniști în domeniu. Cum nici Agenția Romândria Travel nu organizează pelerinaje, dar poate să recomande cu încredere Agenția Pelerinul Creștin. Pentru dezvoltarea turismului este nevoie de profesioniști în turism, în geografie, istorie, economie, marketing, management, cunoscători de limbi străine, iar pentru pelerinaje este necesar un teolog, bun orator, cărturar, cu spirit organizatoric și cu suflet mare.

Piața turistică mondială, europeană și națională are nevoie de ambele tipuri de agenții: și de turism și de pelerinaje. În funcție de dorință, oamenii, vor apela la o agenție de turism pentru o vacanță sau la o agenție de pelerinaje pentru un program duhovnicesc.

7.2. Proiecte turistice implementate

Episcopia Ortodoxă Română a Maramureșului și Sătmărilor, deținând cele mai multe obiective turistice antropice religioase, biserici și mănăstiri, dezvoltă turismul religios și de pelerinaj pe o parte, iar pe altă parte, încearcă conservarea și restaurarea bisericilor.

Episcopia Ortodoxă Română a Maramureșului și Sătmărilor prin Biroul de pelerinaje, Asociația Pelerin în Maramureș și Agenția Pelerinul Creștin contribuie la aceste direcții încă de la înființare.

Fig. 33. Echipa Maramureș Guided Tours - 2021

Aceste structuri pentru pelerinaje și turism religios sunt într-o strânsă legătură cu parohiile care gestionează bisericile, ca urmare, au fost reînnoite parteneriatele cu principalele instituții ale județului: Consiliul Județean Maramureș, Primăria Baia Mare și alte primării cu care se derulează proiecte comune, Ministerul Economiei, Antreprenoriatului și Turismului, principalele instituții de cultură din județ, cu muzeele și altele.

Proiectele, la fel ca și strategiile de dezvoltare, sunt pe termen scurt, mediu și lung. Vom enumera câteva din proiectele care au fost implementate, care se implementează și care vor fi implementate.

Proiecte implementate: *Circuitul Bisericilor de lemn din Transilvania De Nord – Maramureș, Maramureș-Pământ Sfânt-Ghid, Satul copilăriei din Desești, Maramureș*

Guided Tours , QR code-uri, Ruta culturală turistică a bisericilor și mănăstirilor de lemn din Maramureș și Satu Mare-Drumul spre sfințenie care face parte din Ruta culturală turistică a bisericilor de lemn din România, Ruta culturală turistică a icoanelor făcătoare de minuni din Maramureș și Satu Mare, Zilele Pelerinului Ediția I. Să descoperim împreună Maramureșul.

7.3. Pelerinaje în și din Maramureș

Pelerinaj în Țara Sfântă - Atunci când hotărâm să organizăm un pelerinaj, începem cu locația. Aceasta este aleasă în funcție de solicitările pelerinilor, dar cel mai profund și cel mai intens pelerinaj pentru un creștin este pelerinajul *Pe urmele Mântuitorului în Țara Sfântă*, iar celui care are posibilitatea să-l facă, acest pelerinaj îi va schimba anumite percepții, idei, crezuri și sentimente.

Derularea unui pelerinaj este punctul culminant, momentul mult așteptat de toți pelerinii, dar înainte de a parcurge momentele principale din derulare, să facem o scurtă referire la pregătirea ghidului, acesta trebuie să se documenteze foarte bine din punct de vedere istoric și teologic, duhovnicesc și moral, trebuie să aibe o pregătire completă, cred că este cea mai importantă componentă dintre toate serviciile.

Grupul, așadar, pornește într-o călătorie inițiativă, cu emoții, cu bucurii, cu dorințe și speranțe, la plecare se rostește rugăciunea pentru călătorie binecuvântată, în fiecare zi se fac rugăciunile specifice de dimineață și de seară, în funcție de program, când se merge la Sfântul Ioan Iacob Hozevitul, la Sfântul Sava, la Sfântul Teodosie, la Sfântul Arhidiacon Ștefan, la Sfântul Gherasim, se face acatistul pe drum sau în biserică, sau alte acatiste închinare sfinților, sau unor momente importante, acatistul Sfântului Mormânt, la mormântul proorocului David rostim psalmul 50.

Rugăciunea prin cântare și prin priceasnă: viața noastră este o simfonie, iar acest cântec este rugăciune, înălțăm cântări și priceasne specifice după cum simțim. În unele locuri specifice, cântăm 1-2 colinde, chiar dacă nu este postul Crăciunului în Biserica Nașterii, pe muntele Ferișirilor cântăm fericișirile, pe calea Crucii cântăm priceasne închinare Sfintei Cruci. În Biserica Învierii cântăm Hristos a înviat, la Iordan cântăm troparul Bobotezei, la mormântul Maicii Domnului cântăm imne mariane sau Axionul Cuvine-se cu adevărat, la Câmpul Păstorilor cântăm colinda Trei Păstori, la Hozeva cântăm o priceasnă scrisă de Sfântul Ioan Iacob Românul, în Cana Galileii cântăm La nuntă-n Cana Galileii.

Pe parcursul unui pelerinaj în Țara Sfântă, de asemenea, participăm la o Sfântă Liturghie de noapte la Sfântul Mormânt în limba greacă și la o Sfântă Liturghie la Așezământul Românesc de la Ierusalim în limba română.

Sunt atât de emoționante momentele încât pelerinii ar dori să nu se mai termine, anumite trăiri și imagini vizuale sau de suflet sunt paradisiace și atunci vor să-și cumpere icoane, mir, tămâie, lumânări, obiecte de cult pentru ei sau pentru cei dragi, sau alte amintiri precum și suveniruri, creme de la marea Moartă, smochine, curmale etc.

Momente mai diferite de pe parcursul unui pelerinaj: Liturghia la Sfântul Mormânt, Intrarea în Sfântul Mormânt, Drumul Crucii, plimbarea cu barca pe Marea Galileii, plimbarea cu măgărușul în pustiul Iudeii alături de beduini, o baie în Marea Moartă, Marea Roșie, Marea Mediterană, Marea Galileii, intrarea pentru a lua binecuvântarea râului Iordan, sunt câteva exemple fiecare descrie momentul cel mai emoționant, acel moment în care s-a întâlnit cu Hristos. Un pelerinaj în Țara Sfântă pe unii oameni îi schimbă, iar pe restul îi mișcă. Ce binecuvântare poate fi să atingi locul morții și învierii Mântuitorului Iisus Hristos. *Mare ești Doamne și minunate sunt lucrurile Tale, și niciun cuvânt nu este de ajuns spre lauda minunilor Tale* (Slujba Aghiazmei mari).

În toate locurile ghidul prezintă informații istorice din istoria mântuirii și a locașului de cult, precum și predici și cateheze cu referire la evenimentele, minunile care s-au petrecut în locul respectiv, după care răspunde întrebărilor. În grupurile coordonate până acum, după cină am organizat seri duhovnicești una la 2-3 zile, în care am încercat să răspundem nedumeririlor participanților, am inițiat pe parcursul celor 8 zile măcar o discuție duhovnicescă individuală cu fiecare pelerin în parte, pentru a putea veni și cu răspunsuri punctuale, practice la nevoile și problemele celor prezenți.

În ultima seară are loc o întâlnire pentru a prezenta feedback-ul, fiecare pelerin primește câte o fotografie și o scrisoare de mulțumire din partea organizatorilor. Bucuria, împlinirea și răsplata este zâmbetul cald sau lacrima de bucurie a celor prezenți, bucuria întâlnirii cu Hristos.

După întoarcere, analizăm rezultatele derulării pelerinajului, dar și pelerinajul de după pelerinaj și în multe cazuri Dumnezeu ajută și minunile se întâmplă în viețile oamenilor dacă cererile sunt spre mântuire. Bucuria este un mesaj, un telefon de apreciere sau, și mai mult, scrierea pe un pomelnic, întâlnirea lor în grupuri de prieteni mai mici, sau relatarea că ceea ce au cerut au primit, *“Toate câte cereți, rugându-vă, să credeți că le-ați primit și le veți avea.”* (Marcu 11,24); sunt multe și mari bucuriile și foloasele pelerinajului, și tot ceea ce facem să facem cu dragoste, opusul morții nu este viața, ci iubirea. Nădăjduim să fim împreună pelerini pentru Hristos în Țara Sfântă când situația o va permite, până atunci rememorăm trăirile

duhovnicești și amintirile din sufletele noastre, „*Împărăția lui Dumnezeu este înăuntrul vostru*” (Luca 17, 21), să o ținem acolo, să priveghem și să ne rugăm pentru a fi pregătiți în fiecare moment de venirea lui Hristos pentru judecata de apoi, pe norii cerului acolo pe Valea Plângerii, Valea judecății sau Valea lui Iosafat, în Ierusalim, și cei care au fost și cei care nu au fost vor ajunge odată în Ierusalim: “*Să se trezească toate neamurile și să vină în valea lui Iosafat, căci acolo voi așeza scaun de judecată pentru toate popoarele din jur*” (Ioil 4,12), cu frică de Dumnezeu, cu credință și cu dragoste pe tot parcursul vieții noastre să fim pelerini cu/pentru/întru Iisus Hristos.

Pelerinajele în România se derulează de secole, la multe din religiile creștine. România este Grădina Maicii Domnului, sau spunea altcineva, dacă am așeza altfel literele care compun cuvântul România, am putea scrie: om în rai. Pe cuprinsul țării noastre, încreștinat încă din perioada apostolică de către Sfântul Apostol Andrei, există foarte multe obiective turistice religioase. În cadrul ofertei le-am grupat pe regiuni istorice: Moldova și Bucovina, Dobrogea, Muntenia, Bucureștiul și împrejurimile, Oltenia, Banatul, Crișana, Transilvania, Zona Apusenilor, Maramureșul.

Un pelerinaj intern trebuie să parcurgă toate etapele, la fel ca și un pelerinaj extern. Oferta trebuie să fie foarte atractivă atât ca și program, cât și ca preț. Pe lângă turismul religios oficial, circulând mult împreună, se leagă prietenii și se formează grupuri mai mici, care vizitează neorganizat, și pot să se bucure mai mult la un obiectiv, stau liniștiți la o discuție cu un părinte duhovnic, se spovedesc, participă la slujbe, nu au un program bine stabilit.

Pentru turismul intern, în urma experienței, pentru o zona anume putem organiza 3-4 autocare pe an, adică maxim 200 de turiști/pelerini; acesta este vadul turistic atunci când programul este spre exemplu de 3 zile și cuprinde între 10-15 obiective turistice religioase. La unele dintre ele, îmbinând turismul religios cu pelerinajul și turismul cultural, în ultimul pelerinaj organizat pe Valea Oltului, am vizitat pe lângă obiectivele religioase, capodoperele lui Brâncuși din Târgu Jiu.

Pelerinajele în Maramureș se derulează neîntrerupt de sute de ani. Îndiferent de perioada istorică, de condițiile meteo, de starea de sănătate, organizarea și participarea la hramuri era un eveniment pregătit și așteptat un an întreg. Când ne gândim la Maramureș, mintea ne duce la tradiții la obiceiuri, la credință și la salba de biserici și mănăstiri de lemn. Este o regiune brand a României, unde biserica este familia cea mare, iar familia, biserica cea mică, o legătură strânsă de nedespărțit.

Primele atestări documentare datează din anul 1391, de peste 600 de ani; în subcapitolul cu hramurile am și detaliat acest aspect. Sf. Arhangheli Mihail și Gavril, sunt ocrotitorii spirituali ai întregului Maramureș și ai nordului României, fosta mănăstire din Perii Maramureșului fiind prima atestată cu acest hram.

Tradiția pelerinajelor, neîntreruptă de sute de ani, se păstrează la Mănăstire la Moisei, de 100 de ani la Mănăstirea Rohia, dar și la celelalte mănăstiri unde viața monahală a fost reînviată sau la mănăstirile construite recent. La fiecare dintre ele, cu ocazia hramului, sunt slujbe mai deosebite, solemne, în care pelerinii se regăsesc atât de bine lângă Hristos.

Fig. 34. Model afișe – Pelerinaj în Maramureș

Amintim pelerinajele de la Moisei, Rohia, Bârsana, Săpânța, Dragomirești, Strâmtura, Borșa, Habra, Rohiița, Chiuzbaia, Ieud, cu ocazia sărbătorii hramurilor, dar și în alte duminici și sărbători. Se organizează în special pelerinaje de două zile, cu participarea exclusivă la slujbe, la priveghere, la procesiune și la Sfânta Liturghie, masa și cazarea de asemenea se pregătește la mănăstire. Masa de după Sfânta Liturghie fiind oferită de mănăstire pentru toți cei prezenți. Dacă pelerinii nu sunt de foarte departe, pot să fie organizate și pelerinaje de o singură zi cu accent pe Liturghia de hram, pe procesiunile și rugăciunile speciale.

Turismul religios și de pelerinaj este mai complex în Maramureș. În studiile de documentare am observat că în majoritatea circuitelor religioase și de pelerinaj, Maramureșului

i se alocă 1, maxim 2 zile, se vizitează 2-3 mănăstiri dintre cele enumerate mai sus și 1-2 biserici UNESCO.

Maramureșul are oferte pentru turismul religios și de pelerinaj pentru toate vârstele și pentru toate categoriile sociale.

Pe lângă aceste programe mai lungi, adresate românilor și străinilor, se organizează și pelerinaje de o zi, cu participarea la Sfânta Liturghie, la Sfântul Maslu sau la altă slujbă și se mai vizitează 2-3 biserici și mănăstiri de pe traseu. O zi pe Valea Izei: Bârsana, Dragomirești, Moisei participarea la Sfântul Maslu; O zi în Țara Lăpușului: Rohia, cu participare la Sfânta Liturghie, Rohița, Rogoz, Plopiș, asemenea programe de o zi putem realiza aproximativ 30 în întreg Maramureșul care este țară veche, cu oameni fără pereche.

Un alt tip de pelerinaj este cel de studiu sau de aprofundare a vieții duhovnicești. Acesta se face individual sau în grupuri foarte mici, neorganizat, se poate merge la o mănăstire pentru o perioadă mai lungă, de 1-2 săptămâni. Pelerinii participă activ la viața mănăstirii, muncesc făcând ascultare, rugăciune, participare la ateliere meșteșugărești (pictură, țesătorie, sculptură), meditație și participare la slujbe, toate fiind foarte folositoare atât pentru trup, cât și pentru suflet.

7.4. Pelerinaje și turism religios în vreme de pandemie

Începând cu anul 2020 asupra întregii omeniri s-a abătut un mare necaz, pandemia de Coronavirus. Financiar, au fost afectate toate sectoarele pe termen lung și nu putem aproxima când și cum se va reveni la normal. Am avut parte de acea perioadă de o lună, timp în care România a fost închisă, și am respectat toate restricțiile care ne-au fost impuse, pentru a ne proteja.

Duhovnicește, a fost și este o perioadă grea pentru toată lumea. Să slujești Sfânta Liturghie, să chemi în momentul convenit credincioșii: *Cu frică de Dumnezeu, cu credință și cu dragoste să vă apropiați!*, iar biserica să fie goală, a fost foarte dureros pentru slujitorii Sfintelor Altare.

Din punct de vedere al turismului, al turismului religios și de pelerinaj situația s-a modificat foarte mult, pentru că în perioada 2020-2021 multe pachete au fost anulate sau reprogramate, turismul extern a fost oprit total o perioadă.

A fost o perioadă grea, dar care a fost îngăduită de Dumnezeu, iar cele ce sunt de la El sunt toate bune și folositoare. A fost un moment de răscruce, un moment al meditației, cu o inversare a rolurilor: până la pandemie, mergeam noi la biserici, la icoane, la sfinți, iar acum

ne-am rugat de la casele noastre și au venit Sfinții la noi; am văzut că în mai multe orașe s-au făcut procesiuni cu icoane făcătoare de minuni sau cu Sfinte moaște, pentru ca sfinții să-și reverse harul lor asupra noastră, să ne întărească și să ne protejeze.

Firmele de turism au suferit foarte mult: jumătate dintre ele au fost închise, iar celelalte și-au redus drastic activitatea, pentru a diminua cheltuielile. A fost o perioadă a strategiilor și a planurilor pentru început de supraviețuire, iar mai apoi, pentru a crea anumite drafturi de mecanisme care să fie aplicate la momentul revenirii la normalitate. Lumea va trece peste toate acestea, iar atunci când se va reveni la normalitate sau mai aproape de normalitate, vom conștientiza mai mult valoarea lucrurilor simple, o strângere de mână, o îmbrățișare, un zâmbet, lucrând mai mult la partea duhovnicească. *“Toate îmi sunt îngăduite, dar nu toate îmi sunt de folos”* (Corinteni 6, 12).

Ce este îmbucurător, este faptul că rugăciunea prin pelerinaj, căutarea lui Hristos, este un cărbune care arde, iar cei calzi, nu căldicei, așteaptă cu nădejde să reluăm pelerinajele, să facem lucruri frumoase și folositoare împreună. Există acel dor de pelerinaj, dor de rugăciune, dor de locuri și dor de anumiți oameni dragi, cu care am format o comunitate, o mică parohie cum ne place să spunem, o familie de pelerini cu dor de Hristos.

Anul 2022 preconizăm să fie anul intrării în linie dreaptă spre normalitate, în primul rând din punctul de vedere al sănătății populației, dar treptat, va reveni și situația economică la normal și se vor relansa toate sectoarele. Israelul, după o perioadă lungă în care a fost pe locurile fruntașe ca număr de infectări, se îndreaptă acum datorită măsurilor luate, spre începutul normalității, iar Grecia, și-a reluat activitatea turistică respectând regulile și legislația în vigoare, la fel ca România. Să facem tot ceea ce ne stă în putință pentru a-i ajuta pe cei dragi nouă, pe aproapele nostru, *„Ce este cu neputință la oameni, este cu putință la Dumnezeu”* (Luca 18, 27).

CONCLUZII

Turismul religios și de pelerinaj este unul foarte complex, afirmăm cu certitudine că într-un procent foarte mare, ipotezele enunțate s-au adeverit, prezenta lucrare atingându-și obiectivele; subiectul este unul foarte interesant și întotdeauna va mai putea fi aprofundat.

Subiectele dezbătute sunt o abordare geografico-turistico-teologică și considerăm imperios necesară îmbinarea unor informații geografice cu cele turistice și religioase, pentru a putea vorbi, a dezbate subiecte pe această temă.

Pornind de la metodologia existentă în domeniu, aplicând-o în practică foarte mulți ani, putem prezenta anumite modele practice vandabile, gen vițelul de aur; acestea nu sunt perfecte, dar sunt perfectibile și eficiente.

Afirmăm cu tărie că există o distincție clară între turism, turism religios și pelerinaj, sunt de acord că diferențele între acestea s-au micșorat, dar nu putem vorbi de pelerinaj laic, acesta fără componenta duhovnicească, nu este nici măcar turism religios, ci orice alt tip de turism.

În cadrul pelerinajului, componenta duhovnicească este cea mai importantă, prezența divinului, comunicarea cu divinitatea, predominând rugăciunea în diversele ei forme. Pelerinajul poate fi îmbinat armonios și cu alte tipuri de turism, care vin în completare, cum ar fi turismul religios, cultural, recreațional, curativ și experiențial.

Din punct de vedere metodologic, ciclul de viață al turismului religios și de pelerinaj are patru etape. Acestea sunt: *etapa introductivă*, în care cercetătorii se axează pe participanți, omul ca axis mundi, ca punct central al călătoriei și al universului. Etapa a II-a fiind *cea de creștere*, în care s-au analizat asemănările și deosebirile dintre turism și pelerinaj, s-au eficientizat rutele, s-a dezvoltat relația cerere-ofertă. În următoarea etapă, *cea a maturității* se aprofundează pelerinajele, se confirmă că obiectivele religioase sacre stau la baza pelerinajelor. Explorând toate laturile, pelerinajele devin personalizate, cu accent pe generarea de emoții, sentimente și trăiri pozitive de către călător. S-au sistematizat și relațiile dintre religie, pelerinaj și turism, în această perioadă; pelerinajul nu mai este obligatoriu, se derulează dintr-o dorință și trăire profundă, păstrând elementul sacru în centrul tuturor activităților și așezând pelerinul în al treilea spațiu, unul aflat între lumea aceasta și cealaltă lume, ca o pregustare a vieții veșnice. Ultima etapă, cea din zilele noastre, este *cea de reîntinerire-remodelare*, o perioadă a noilor strategii. Se dezvoltă acum noi forme pe lângă cele existente, aceasta este etapa actualizării mesajului profund, pe înțelesul tuturor, fiind vorba în religia creștină, de un Dumnezeu al iertării și al iubirii.

Se pune accent pe trăirile, emoțiile și sentimentele călătorului din timpul programului turistic religios și de pelerinaj. Pe lângă Iisus Hristos istoric, în cadrul pelerinajului îl descoperim pe Iisus Hristos cel viu, lumina lumii, cu o identitate proprie, având sensul și profunzimea originală. Modelul ciclului de viață ne ajută să înțelegem mai bine schimbările care au avut loc în cadrul turismului religios și de pelerinaj, dar cu toate acestea ființa umană a rămas în centrul tuturor activităților, iar motivele, etapele, componenta imaterială duhovnicească ca și principală activitate, profunzimea pelerinajului, trebuie păstrate cu sfințenie, dar cu un mesaj, cu o prezentare actualizată zilelor noastre. Relația omului cu Dumnezeu este punctul central, toate studiile, toată infrastructura precum și formele și tipurile de turism sunt concepute, analizate și perfecționate pentru a fi mai bune ca înainte, din toate punctele de vedere.

Atât vechea cât și noua paradigmă situează elementele religioase în centrul călătoriei, alături de trăirile duhovnicești, s-a evoluat de la subiectiv la obiectiv. Un pelerinaj are la bază activitățile mântuitoare și sfințitoare și este un subiect de studiu interdisciplinar care niciodată nu va fi epuizat.

Experiența pelerinajelor mă îndreptățește să afirm că de fiecare dată un loc sacru poate să fie abordat din alt unghi, iar trăirile, emoțiile și sentimentele să fie diferite și ascendente; cu cât avansăm pe partea de cunoaștere care este direct proporțională cu cea duhovnicească, dezvoltându-se împreună, avansăm de fapt pe scara raiului.

Turismul religios este foarte apropiat de pelerinaj, acestea își au originea în cele mai vechi timpuri precreeștine, dar au înflorit odată cu venirea Mântuitorului – Pelerinul cel Veșnic care, imediat după înviere, a călătorit într-un pelerinaj cu Luca și Cleopa spre Emaus.

Locurile de pelerinaj din întreaga lume nu au fost sacre de la început, a existat un proces de sacralizare, prin rugăciune, prin săvârșirea anumitor minuni, prin prezența sfinților sau tocmai prin prezența lui Dumnezeu cel întretit în persoane. Întruparea lui Iisus Hristos schimbând istoria mântuirii, ne-a dus de la moarte la viață și de pe pământ la cer, de la moartea pe cruce, la înviere. Pelerinajul se derulează într-un loc sacru într-un timp sacru petrecut cu Dumnezeu, kairos.

Disputa pelerin versus turist o abordăm din două perspective: a actorilor implicați în fenomenul turistic și a călătorului însuși. Un pelerinaj își atinge menirea dacă, pe lângă toate serviciile și personalul implicat în organizare și derulare, ajunge la sufletul și mintea pelerinului și contribuie la atingerea scopului, înainte, în timpul și după pelerinaj, fiind o împreună lucrare: pelerin/turist-Dumnezeu-ghid.

În Vechiul Testament pelerinajul era o obligație, poporul evreu trebuia ca de trei ori pe an, cu ocazia unor sărbători importante, să participe la un pelerinaj. Odată cu venirea Mântuitorului, aceasta nu a mai fost o obligație, ci a devenit fericire/binecuvântare, ceva ce dacă împlinești, te desăvârșește, bucuria vine nu din vizitarea unui loc sacru într-un timp sacru, ci din umplerea de har în acel loc binecuvântat, importanța trecând în timp, de la pelerinaj la pelerin.

Odată cu primirea libertății creștinismului în anul 313, de la Sfinții Împărați Constantin și mama sa Elena, care a construit 18 biserici devenite locuri de pelerinaj, ea fiind considerată primul pelerin și arheolog creștin, fenomenul pelerinajului s-a extins continuu. Acesta s-a dezvoltat și pe actualul teritoriu al țării noastre, fiind încreștinați din perioada apostolică de către Sfântul Apostol Andrei; fenomenul religios și structurile bisericesti care sunt prezente aici, ne dovedesc trecutul creștin, iar documentele istorice, bisericile și mănăstirile sunt martori de peste 2000 de ani, multe dintre ele fiind recunoscute de către diverse instituții abilitate, dar mai ales de numărul de turiști și pelerini care le calcă pragul.

Pelerinajul la nivel mondial în zilele noastre este într-o perioadă de continuă dezvoltare și extindere, mai ales datorită evoluției tehnologiei, care ne permite să ajungem într-un timp foarte scurt la obiective foarte îndepărtate.

Principalele zone pentru turism religios și de pelerinaj creștine sunt: Țara Sfântă – Israel, Egipt, Capadocia, Grecia pentru creștini, fiecare religie mai mare având câteva locații considerate sfinte și sfințitoare.

România, de asemenea, este un loc de pelerinaj, fiind considerată Grădina Maicii Domnului, anual este vizitată de foarte mulți turiști în principalele regiuni geografice: Bucovina, Moldova, Transilvania, Oltenia, Muntenia, Dobrogea, Banat, Crișana. Fiecare dintre aceste regiuni se individualizează prin ceva aparte, de la istorie, la stilul arhitectural, pictură, tradiții sau obiceiuri. Există caracteristici identice, modul de viață, trăirea oamenilor, relația acestora cu Dumnezeu.

Maramureșul, principalul areal de studiu al lucrării noastre, este o regiune istorică, culturală și etnografică distinctă, din punct de vedere al gradului de atracție fiind inima turismului religios și de pelerinaj din România. Foarte multe obiective turistice religioase și de pelerinaj au un grad ridicat de atractivitate și sunt vizitate de turiști și pelerini. Mulți turiști și pelerini asociază turismul religios din România, cu bisericile și mănăstirile de lemn din Maramureș, acestea fiind un brand internațional.

Maramureșul deține 8 biserici de lemn care fac parte din patrimoniul Mondial UNESCO, peste 100 de obiective aflate pe lista monumentelor din România, 7 din primele 10

cele mai înalte clădiri de lemn din lume, câteva obiective unicat, cum ar fi Cimitirul Vesel de la Săpânța, acestea fiind o mândrie nepăcătoasă la care se adaugă sufletul cald și curat, religios și credincios al maramureșeanului, parcă coborât dintr-o icoană și radiind sfințenia.

Maramureș plai cu flori, mândru ești în sărbători, versurile acestea ne duc cu gândul la veșnicie. Acest teritoriu a dat lumii oameni de seamă, oameni harnici dar și sfinți; viața maramureșeanului se desfășoară în strânsă legătură cu divinitatea, fiecare întâlnire fiind o sărbătoare. Principalele momente ale vieții sunt în strânsă legătură cu biserica: botezul, nunta și înmormântarea. La întâlnirea cu Hristos acesta merge îmbrăcat în hainele cele mai bune în portul popular și cu haina sufletului imaculată, curățată prin spovedanie și împărtășanie.

Maramureșul este leagănul ortodoxiei autentice românești care poate fi descrisă în multe feluri, dar o rezum în câteva fraze. Dimineața, sunetul clopotului sau toaca cheamă credincioșii la biserică. Observăm cum, cu privirea senină și inima smerită, credincioșii se îndreptă spre biserică, iar în dreptul troițelor și ale răstignilor, ridică clopul din cap, fac semnul sfintei cruci, ridică privirea spre cer, întind mâinile bătătorite de timp și de muncă și spun: Doamne ajută!, iar când se întâlnesc, se salută cu Lăudăm pe Iisus, răspunzând: În veci să fie lăudat. Acesta este modelul uman pe care turistul religios sau de pelerinaj trebuie să-l vadă, creștinul maramureșean, un model de credință, revărsată în port, în locuință, în familie și-n suflet! Când îl ai pe Dumnezeu, îl ai în tot timpul și în tot locul.

Patrimoniul natural și antropoc din Maramureș este format din catedrale, biserici, mănăstiri, muzee religioase, locașuri de cult ale altor religii, icoane făcătoare de minuni, troițe, monumente funerare. Dintre acestea se evidențiază cele peste 100 de biserici de lemn acest lemn trasmițând viață, sufletul bun, blând și curat al celor care s-au rugat în sutele de ani, de la târnosire până în prezent. Maramureșul este țara lemnului, iar maramureșeanul își construiește din lemn pe lângă biserică, întregul lui univers, toate cele necesare: poarta, casa și obiectele de care are nevoie, acestea fiind îmbodobite cu simboluri profunde în scop estetic, dar și cu un sens profund, având și rol protector.

Bisericile de lemn există în întreaga lume, în cadrul tezei analizându-le pe cele mai reprezentative din punctul nostru de vedere, cele din Norvegia fiind cele mai vechi, renumitele stav-kirke, din Rusia, dar și din celelalte țări central și est europene, în special cele vecine nouă, fiecare dintre ele având ceva aparte. În cadrul țării noastre am identificat tipologia bisericilor de lemn din principalele provincii istorice sau regiuni, care se individualizează prin caracteristici proprii, dar și bisericile de lemn din județul Maramureș, care se împart în patru tipuri, în funcție de regiunea de tip țară din care provin: cele din Țara Maramureșului, Țara Lăpușului, Țara Chioarului și Ținutul Codrului, dar care se

individualizează și prin alte caracteristici cum ar fi tipologia planurilor, a formelor și lungimii turnurilor.

Dintre elementele specifice ale turismului religios și de pelerinaj am descris cele mai importante: arhitectura, pictura și cultul, unice în lume. Arhitectura și pictura au fost intens dezbătute și analizate, în funcție de caracteristicile perioadei istorice și de influențele tradiționale. În cadrul prezentării cultului am detaliat simbolistica Sfintei Liturghii, ale gesturilor, activităților și conținutul textual al slujbelor recitat sau cântat. Explicarea lor, pătrunderea și descifrarea simbolisticii, este ca o deschidere a ușilor împărătești; îi ajută pe cei interesați să înțeleagă, să simtă și să trăiască profund cultul.

Participarea la hramuri și procesiuni în cadrul pelerinajelor este un moment unic care îmbogățește orice pelerinaj. Hramul este sărbătorirea Sfântului ocrotitor pe care l-a primit biserica în momentul târnosirii. În Maramureș 119 biserici, adică peste 30% au hramul Sfinților Arhangheli Mihail și Gavril, urmate de hramuri închinare Maicii Domnului precum și Sfinții mult iubiți de către maramureșeni: Sfinții Petru și Pavel, Sfântul Nicolae, mai rar chiar și sfinți mai noi, două fiind închinare Sfântului Ierarh Iosif Mărturisitorul din Maramureș. Procesionile se organizează cu ocazia hramurilor, sunt rugăciuni și cântări care se derulează în mișcare sau stând în picioare, acestea încep de obicei în ajun cu Slujba Vecerniei, se continuă cu privegherea de toată noaptea și apoi Sfânta Liturghie. În special la mănăstirile istorice, de sute de ani, credincioșii merg și aduc cinstire Sfântului, îmbrăcați în port popular, cu prapori și sfânta cruce, însoțiti de preoți, participă la procesiuni, mai demult procesiunea se făcea pe jos din localitatea de destinație până la biserica care sărbătorea hramul și înapoi, acum se înconjoară biserica o data sau de trei ori. Pelerinajele în Maramureș sunt de două tipuri: pelerinaje tradiționale care au loc pe parcursul întregului an și pelerinaje cu ocazia hramurilor.

Infrastructura turistică religioasă este una în creștere, atât cantitativ, cât și calitativ, consemnăm cu bucurie și clasificarea multor baze de cazare și alimentație. Circulația turistică internațională, cât și națională este în creștere, exceptând perioada pandemiei, când fenomenul turistic a fost oprit.

Turismul religios și de pelerinaj din Maramureș apelează la întreaga infrastructură de cazare și de alimentație, iar în ultimii ani unele mănăstiri au reușit să construiască spații speciale pentru servirea mesei și pentru cazare, numite arhondaric și trapeză. Acestea înlesnesc participarea pelerinilor la slujbele de noapte, masa și cazarea este comună și pot să aibă loc discuții duhovnicești într-un cadru potrivit. Atelierele meșteșugărești din cadrul complexelor monahale sau din apropierea acestora aduc plus valoare.

Dezvoltarea căilor și mijloacelor de transport au reușit să optimizeze timpii de transport, se pot parcurge mii de kilometri într-un timp relativ scurt; au fost construite drumuri spre obiective religioase foarte greu accesibile, contribuind consistent la dezvoltarea turismului religios și de pelerinaj.

Numărul turiștilor care derulează turism religios și pelerinaje în Maramureș este în creștere. La fel și numărul turiștilor și pelerinilor dinspre această regiune spre principalele regiuni receptoare de acest fel din lume, este pe loc fruntaș. În zilele noastre 1 din 5 persoane cu vârsta între 18 și 70 de ani fost cel puțin o dată într-un pelerinaj în Israel, în Grecia sau în altă destinație. De asemenea și Maramureșul este o destinație brand pentru turismul religios și de pelerinaj, anual venind mulți turiști și pelerini pentru a se bucura și a descoperi Maramureșul, vatră de credință și spiritualitate.

Turismul religios și de pelerinaj poate fi împărțit în trei subtipuri: turism mixt/polivalent, turism religios și pelerinaj.

Formele de turism sunt modalități de practicare ale tipurilor de turism; aceste forme ale turismul religios și de pelerinaj din Maramureș sunt descrise în funcție de următoarele criterii: distanță, durată, proveniența turiștilor/pelerinilor, numărul practicanților, gradul de organizare, modul de desfășurare, mijloacele de transport utilizate, vârsta turiștilor, aportul social și particularitățile regiunii de destinație.

În urma analizei, atât a potențialului natural și antropic, cât și a infrastructurii existente, am propus câteva direcții de dezvoltare, cele mai importante fiind o promovare unitară, crearea de pachete și programe turistice personalizate, precum și accesarea fondurilor europene nerambursabile.

În Maramureș, credința și religia sunt acasă, existând niște peisaje unice, înălțătoare. Peisajele fiind intens dezbătute în ultimele trei decenii, am prezentat peisajul ritualic, sepulcral și peisajele sacrale temporare. Aceste peisaje nu pot fi analizate individual fac parte dintr-un ansamblu mai mare, pe lângă elementele principale contribuind și elementele de fundal, secundare la realizarea unor peisaje ca în rai, paradisiace

Omul este elementul principal al fenomenului turistic în general, religios și de pelerinaj în special. Pe lângă un număr de servicii pe care un turist sau pelerin le consumă se adaugă sentimentele, trăiri, emoții cu care acesta pleacă la drum, așteptările acestuia, credința și religiozitatea, gradul de înduhovnicire.

Motivele care ne determină să derulăm un pelerinaj sunt variate de la curiozitate, la căutarea sensului vieții, împlinirea unei făgăduințe, înălțarea unei rugăciuni, îndeplinirea unei minuni.

Un pelerinaj are mai multe etape; acestea pot să fie mai scurte, mai lungi sau definitive. Pentru a se derula acesta este nevoie de un spațiu și un timp sacru. Din punctul meu de vedere, pentru ca un pelerinaj să-și atingă scopul, trebuie să fie continuu în sufletele și viețile noastre.

Etapele sunt foarte importante și trebuie parcurse cu atenție și la timpul potrivit; să-i acordăm timpului timp. Ceea ce nu se întâmplă la timp sau în timpul potrivit nu este trainic.

Pelerinajul are următoarele etape: pregătirea (înainte de derularea concretă), drumul spre locul sacru, derularea concretă – punctul culminant – sărbătoarea (vizite, rugăciuni, participare la slujbe, participarea la anumite ritualuri, vederea, atingerea locurilor binecuvântate – umplerea de har sfințitor), drumul de întoarcere și pelerinajul de după pelerinaj, metanoia continuă. Dimensiunea socială a pelerinajului este pregustarea împărăției cerurilor, pe parcursul pelerinajului orice diferență dintre participanți dispărând, toți suntem egali, nu există diferențe, Dumnezeu nu a lucrat pe unii mai mult, pe toți ne iubește la fel, toți suntem una, în Hristos Iisus.

Pregătirea trupească și sufletească pentru derularea unui pelerinaj trebuie să fie în împreună lucrare, colaborare și comuniune. Fiecare participant încearcă să aibe toate cele necesare, atât din punct de vedere material cât și duhovnicesc. Are loc o întâlnire în care se prezintă clima, temperature din zona unde se va derula programul, participanții pregătindu-și hainele potrivite conform stării vremii. La acestea se adaugă pregătirea duhovnicească, se citesc pasaje din Biblie dacă se merge într-o zonă, descrisă în Sfânta Scriptură, se citesc viețile sfinților, ne rugăm prin acatiste, paraclise, studiem individual anumite informații istorice, geografice, teologice despre un anumit loc, se face o curățare mai ales sufletească, mergem ne spovedim, luăm binecuvântare de la părintele duhovnic, pentru a avea starea necesară, liniștea și pacea căutată, împăcarea cu toată lumea și în special cu noi înșine.

Drumul este unul inițiativ, poate nu am fost niciodată până acum cu avionul, avem anumite așteptări, avem dubii dacă vom găsi ceea ce noi căutăm, trecem prin anumite încercări/ispite, uneori drumul este greu, ne nevoim, cu post cu rugăciune, cu acceptarea aproapelui. Grupul se omogenizează se crează primele legături toți devenim unul, cu cât ne apropiem mai mult, cu atât emoțiile și trăirile sunt mai profunde.

Punctul culminant, cel de mijloc, este derularea propriu-zisă, apoi, ajungând la locul dorit, îl atingem, îl sărutăm, ne bucurăm cu privirea și cu ochii sufletului, derulăm un anumit ritual, dorința se împlinește, așteptările și trăirile preconizate pot fi sub așteptări, la nivelul așteptărilor sau peste așteptări: *bine este Doamne că ne aflăm noi aici*. Are loc metanoia, dacă cele văzute și trăite nu sunt conform așteptărilor, să nu deznădăjduim, să fim statornici, să

dăm timpului timp, înseamnă că nu ne sunt folositoare și mântuitorare împlinirile cererilor; dacă trăirile, sentimentele, emoțiile sunt conforme sau peste așteptări să mulțumim Domnului. Fiecare participant trăiește punctual culminant acolo unde Iisus Hristos i se descoperă, unde se întâlnește trupul, inima și mintea, darul cu Dăruitorul.

Drumul de întoarcere să fie ca cel al lui Luca și Cleopa, dacă spre Emaus alături de Iisus Hristos, mergând, ochii sufletelor lor au fost închiși, după ce au pregustat din slava lui Dumnezeu, împărtășindu-se cu Hristos euharistic, s-au întors văzând și laudând pe Dumnezeu. Este important ca să priveghem ca binecuvântarea să rămână. Nu vizita la un loc binecuvântat este rezultatul unui pelerinaj, ci să-ți fi umplut acolo sufletul de slavă, iar întorcându-ne la cele ale noastre să dăruim și semenilor noștri, doar așa vom dobândi mântuirea, și pelerinajul își atinge scopul.

Pelerinajul de după pelerinaj, veșnicia harului: să priveghem în rugăciune, post, fapte bune dacă am găsit lumina, pentru a o păstra și intensifica. Ca un pelerinaj să-și atingă obiectivul principal, trebuie să producă o schimbare definitivă în viețile participanților, mai mică sau mai mare, în funcție de mai mulți factori externi, dar și în funcție de nivelul de înduhovnicire, pe care se află pelerinul pe scara raiului.

Am identificat de asemenea trei niveluri de schimbare: caracteristicile vizibile, percepțiile și atitudinile, trecerea de la obiect la subiect; dacă în trecut era importantă călătoria, ea a rămas și acum, dar cele mai importante sunt trăirile, emoțiile și sentimentele pelerinului.

Modelele practice prezentate la final sunt concepte verificate, care au dat rezultatele scontate fiind îmbunătățite treptat, deoarece fenomenul turistic religios și de pelerinaj are nevoie de unitate, de promovare comună, de proiecte cu finanțare europeană, care să contribuie la dezvoltarea durabilă a acestuia în strânsă legătură cu alte forme și tipuri de turism complementare. Am prezentat o paralelă între o agenție de turism și o agenție de pelerinaje pe care le-am fondat Romândria Travel și Pelerinul Creștin, între acestea fiind unele asemănări dar și multe deosebiri, începând cu segmentul țintă și continuând cu conținutul programelor și pachetelor concepute și derulate, modalitățile de promovare, rezultatele finale.

Formele organizate aduc plus valoare atingerii obiectivelor pe termen mediu și lung. Biroul de pelerinaje al Episcopiei Ortodoxe Române a Maramureșului și Sătmăruului cuprinde cele două județe și este poate cea mai mare organizație ca teritoriu, dar și ca număr de membri. Aici au fost realizate câteva proiecte mărețe: Ruta Cultural-Turistică Națională a bisericilor de lemn din România, Ruta Cultural-Turistică Națională a Icoanelor făcătoare de

minuni, Maramureș Guided Tours, Zilele Pelerinului și multe alte proiecte care au adus beneficii turismului religios și de pelerinaj, precum și pelerinului și turistului.

Modelele de pelerinaje în Țara Sfântă, în Grecia, în România sau în Maramureș au fost intens analizate și perfecționate. Cele prezentate fiind derulate de mai multe ori, iar feedback-ul venit din partea participanților a fost unul pozitiv. În cele câteva fraze în care le-am descris am încercat să prezentăm toate informațiile necesare pentru a putea fi preluate, multiplicat și derulate de cât mai mulți operatori turistici ai turismului religios și de pelerinaj din România și din lume.

Pelerinajul mi-l imaginez văzând în fața ochilor crucea Mântuitorului și lumina Învierii, auzind glasul de clopot și toaca, simțind mirosul de busuioc, tămâie și mir, atingând Sfintele Icoane și sfintele moaște, simțind gustul Împărtășaniei transformat din pâine și vin în Trupul și Sângele Mântuitorului.

Pace celor ce vin, bucurie celor ce rămân, binecuvântare celor ce pleacă, fericit este cel ce poate spune: *Și eu am fost în Maramureș!*

Mulțumesc tuturor celor pe care i-am întâlnit în activitatea mea, care m-au susținut în acești ani minunați și binecuvântați, celor care m-au ajutat în redactarea acestei teze, în urmarea cursurilor de doctorat, lui Dumnezeu, familiei, prietenilor, pelerinilor și cunoscuților. Celor care nu mai sunt printre noi, sunt alături de noi, ne văd și se bucură împreună cu noi. Dacă am supărat pe cineva, nu am vrut și-mi cer iertare, dacă am făcut unele lucruri așa și așa, atât am putut, dacă am făcut ceva bine, frumos și cum se cuvine, aceasta am dorit să fac, pentru că toate le putem întru Hristos care ne întărește. Amin.